

Kandidatnummer 5010

BBABAC-5 21V Bacheloroppgave med forskningsmetode

Hvordan kan fosterforeldre møte traumatiserte barn for å fremme positiv utvikling?

-en litteraturgjennomgang

Universitetet
i Stavanger

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Institutt for sosialfag

Antall ord i besvarelsen: 13010

Bacheloroppgave-BARNEVERN

UIS mai 2021

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	4
1.2 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	4
1.3 FORMÅL MED OPPGAVEN	5
1.4 PRESENTASJON AV PROBLEMSTILLING	5
1.5 AVGRENSING AV TEMA	5
1.6 VEILEDNING TIL KOMMENDE FOSTERFORELDRE	6
1.7 BARN SOM BOR I FOSTERHJEM	7
2. FAGLIG KUNNSKAP – DEN TEORETISKE PLATTFORMEN	8
2.1 DEFINISJONER	8
2.1.1 Sensitivitet.....	8
2.1.2 Vold.....	9
2.1.3 Fosterhjem	10
2.1.4 Ulike typer fosterhjem.....	11
2.1.5 Forsterket familiehjem	11
2.1.6 PRIDE-kurs og Livsboka som verktøy i rekruterings fasen av nye fosterforeldre	12
2.2 DEN TEORETISKE PLATTFORMEN	12
2.2.1 Tilknytningsteorien	12
2.2.2 Trygg tilknytning	13
2.2.3 Barn blir til i møte med andre	13
2.2.4 Traumer.....	14
2.2.5 Posttraumatisk stresslidelse (PTSD)	15
2.2.6 Dissosiering.....	15
2.2.7 Fight-flight-freeze.....	16
2.2.8 Toleransevinduet	17
2.2.9 Traumebevisst omsorg	17
2.2.10 Trygg Base.....	18
2.2.11 Trygg Base-modellen	19
3. METODE	20
3.1 VALG AV METODE	20
3.2 INNHEITING AV AKTUELL LITTERATUR	21
3.3 KILDEKRITIKK	22
3.4 FIRE SELVVALGTE ARTIKLER	22
3.4.1 Artikkel 1	22
3.4.2 Artikkel 2	23
3.4.3 Artikkel 3	23
3.4.4 Artikkel 4	24
3.5 ETISKE OVERVEIELSER	24

4. FUNN OG RESULTATER.....	25
4.1 ARTIKKEL 1: TOWARDS AN UNDERSTANDING OF THE “THERAPEUTIC” IN FOSTER CARE: AN EXPLORATION OF FOSTER CARERS’ CAPACITIES TO HELP HEAL CHILDREN WITH TRAUMA.	25
4.2 ARTIKKEL 2: TRAUMEBEVISST OMSORG – ETT SKRITT FREM OG TO TIL SIDEN.....	27
4.3 ARTIKKEL 3: KROPPSLIGGJORTE OMSORGS PRAKSISER PÅ OMSORGSINSTITUSJON.	29
4.4 ARTIKKEL 4: FOSTERBARNES KONTAKT MED PSYKISKE HELSETJENESTER. HVEM FÅR HJELP, OG HVORFOR?	30
5. DRØFTING	31
5.1 LIKHETER OG ULIKHETER I ARTIKLENE	31
5.2 FORSTERKEDE FOSTERHJEM KONTRA MILJØTERAPEUTISK ARBEID VED BARNEVERNINSTITUSJONER.....	32
5.3 DISKUSJON	32
5.4 MAGIEN I MØTE MELLOM TRAUMATISERTE BARN OG TRYGGE VOKSNE	32
5.5 Å VÆRE SENSITIV I SAMTALEN MED BARNET	34
5.6 FALLGRUVEN I MØTE MED TRAUMATISERTE BARN	35
5.7 FOSTERFORELDRENE BETYDNING FOR FOSTERBARNES KONTAKT MED PSYKISKE HELSETJENESTER	36
5.8 KONKLUSJON	37
6. LITTERATURLISTE:.....	39

1. Innledning

Den siste tids forskning viser at fosterbarn har en vanskeligere hverdag enn andre barn (Sundt, 2016, s. 33). Vanskene viser seg både i fysisk forstand og gjennom den psykiske helsen til barna. Med i bagasjen følger også utfordringer knyttet til sosiale relasjoner, vansker med å lære nye ferdigheter og atferdsvansker (Sundt, 2016, s. 33). Stine Lehman gjennomførte en undersøkelse i 2011 i sin doktoravhandling om fosterbarns psykiske helse (Sundt, 2016, s. 33). Funnene viste at flere av fosterbarna sliter med omfattende psykiske helseutfordringer. I tillegg viste undersøkelse til at halvparten av fosterbarna i skolealder hadde en eller flere lidelser som angst, PTSD, alvorlige relasjonsskader, tilknytningsforstyrrelse, atferds vansker og ADHD (Sundt, 2016, s. 33). I 2015 var 10 070 barn under omsorg av barnevernet (Sundt, 2016, s. 35). Tallet har vært økende de 10 siste årene med 53%, og i 2016 var det ca. 1 000 barn med behov for fosterhjem (Sundt, 2016, s. 36). Fosterbarn har mange sammensatte utfordringer og det kreves et stort apparat for å gi fosterbarn den hjelpen de har behov for. Selv om foreldrene, barneverntjenesten og fosterforeldrene spiller en sentral rolle i fosterbarnas liv, er det i noen tilfeller ikke tilstrekkelig (Sundt, 2016, s. 469).

1.2 Bakgrunn for valg av tema

Å bli utsatt for vold og omsorgssvikt er etter min oppfatning noe av det verste et barn kan oppleve. Skadene som følger etter en vond og vanskelig barndom, kan sette uopprettelige spor i et menneskets liv som ikke lar seg fikse. For de av oss som ikke har vært utsatt for umenneskelige forhold under oppveksten, kan det være vanskelig å forstå hva det faktisk innebærer å leve med traumene som kan oppstå. Etter tre år på universitetet har jeg tilegnet meg mye teoretisk kunnskap som har trigget min nysgjerrighet. Uten tvil har jeg fått svar på mange spørsmål underveis, men opplever allikevel at svar på noen spørsmål åpner opp for nye spørsmål. Hva innebærer god omsorg og hvordan gi omsorg til krevende barn som man lett rynker på nesen av og tenker at her har barnet atferds vansker?

Jeg har selv vært fostermor for barn som har vært utsatt for vold og har derfor fått et nært innblikk i hvordan barn kan bli preget av å vokse opp med vold. Som fostermor har jeg jobbet aktivt med traumebevisst omsorg for å fremme positiv utvikling hos voldsutsatte barn. Når jeg i etterkant ser tilbake på tiden som fostermor, kan jeg indentifisere noen faktorer som jeg undrer meg over kan ha påvirket barna i en positiv retning når de har entret den voksnes

verden. Min praksis erfaring som fostermor har påvirket min forståelse for hva det innebærer å bli utsatt for vold i nære relasjoner, likeså har jeg gjort meg noen tanker om hva som har vært nyttig for meg å vite i oppfølgingen av disse barna.

Heldigvis har vi i Norge gode fosterhjem og fosterhjemsordninger som har til hensikt å gi barn en trygg oppvekst og mulighet for et godt liv når det ikke er mulig å skape trygghet sammen med sine biologiske familier (Sundt, 2016, s. 33).

1.3 Formål med oppgaven

Jeg ønsker å utforske hvilke egenskaper fosterforeldre må ha for å møte disse barnas behov slik at barnevernet kan gjøre en god rekruttering av fosterforeldre. Dessuten ønsker jeg å se på opplæringen og veiledningens betydning for fosterforeldrenes arbeid for å hjelpe barna.

1.4 Presentasjon av problemstilling

Hva kjennetegner traumatiserte barn og hvordan kan forsterkede fosterhjem fremme positiv utvikling?

For å forsøke å belyse og svare på denne problemstillingen har jeg i denne oppgaven tatt for meg:

- Konsekvensene av å bli utsatt for vold
- Barns utvikling
- Traumebevisst omsorg
- Opplæring og veiledning til fosterhjem
- Fosterforeldrenes rolle for den positive utviklingen hos fosterbarn

1.5 Avgrensning av tema

Selv om fokuset i denne oppgaven vil være rettet mot fosterhjemsarbeidet i møte med traumatiserte barn, tenker jeg at kunnskapen om hvordan fremme positiv utvikling hos traumatiserte barn er like aktuelt på andre arenaer hvor barn ferdes. Både i barnehagen, på skolen og på barne- og ungdoms institusjoner kan kunnskapen om traumesensitiv tilnærming til barn være nyttig.

Fosterforeldrenes rolle er stor, og det er flere ulike fosterhjemsavtaler som benyttes både kommunalt og statlig (Sundt, 2016, s. 65. Kap. 5). I definisjonen om fosterhjem finnes det flere ulike avtaler som inngås mellom det kommunale barnevernet og det statlige som innebærer Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat). Selv om problemstillingen min er hvordan man kan møte traumatiserte barn for å fremme positiv utvikling som bor i fosterhjem, har jeg valgt å si noe om hvilke fosterhjem som benyttes i Norge. Jeg har allikevel ikke gått i dybden på hva de forskjellige avtalene som kan benyttes mellom fosterhjem og barneverntjenesten eller Bufetat. Jeg har heller ikke lagt mye vekt på lovverket, forskrifter eller retningslinjene som styrer fosterhjemsarbeidet i Norge. Det foreligger en ny barnevernsreform som trer i kraft fra 2022. Hensikten med reformen er å flytte mer ansvar for oppfølging og veiledning av fosterforeldre til det kommunale barnevernet (Likestillingsdepartementet, 2017). Jeg vil ikke gå inn på endringene i denne oppgaven, da jeg tenker at det ikke er relevant for min oppgave på nåværende tidspunkt. Jeg har primært lagt vekt på de forsterkede fosterhjemmene, da jeg tenker at de har omsorgen for de barna som har den tyngste bagasjen med seg. Traumer kan oppstå tidlig i livet og skade selv de minste barna, men jeg vil i hovedsak se på barna i aldersgruppen mellom 12 og 20 år. I denne oppgaven er det som nevnt ovenfor de traumatiserte barna som står i fokus, men jeg har også valgt å se på betydningen av fosterforeldrenes egenskaper i møte med de møter traumatiserte barna. Dermed vil ikke organiseringen eller retningslinjer for fosterhjemmene bli vektlagt i denne oppgaven.

1.6 Veiledning til kommende fosterforeldre

Fosterforeldre får veiledning av kompetente fagfolk i arbeidet med å hjelpe traumatiserte barn. Retten til veiledning er nedfelt i barnevernloven § 2-3 andre ledd c) og i forskriftene om fosterhjem § 2 andre ledd. Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) er det statlige organet som har ansvar for å tilby fosterforeldrene veiledning om hva det innebærer å være fosterforeldre. Alle fosterforeldre må gå gjennom PRIDE-kurs som er en del av opplæring til nye fosterforeldre, dette kurset er en del av Bufetats opplæringsprogram (Sundt, 2016, s. 403). Denne veiledningen foregår ordinært i grupper med andre fosterforeldre (Sundt, 2016, s. 394). Hensikten med veiledning er å hjelpe fosterforeldrene til økt bevissthet rundt sine egne reaksjoner og handlinger i møte med traumatiserte barn. Dette for å hindre flyttinger av fosterbarna med den begrunnelsen at fosterforeldrene gir opp barnet på grunn av at de ikke forstod hva det innebar å leve med traumatiserte barn (Sundt, 2016, s. 395). Dessuten er det

viktig at veiledningen av fosterforeldrene innebærer å ha søkelys på å øke kunnskapen om utviklingsstøttende omsorg. Å få hjelp til å sortere egne tanker og frustrasjonen som kan oppstå i møte med traumatiserte barn, er et av hovedpoenget med veiledning til fosterforeldre (Sundt, 2016, s. 395). For å hjelpe fosterforeldrene til lettere å forstå hvorfor mange fosterbarn har en kompleks atferd som i noen tilfeller ikke oppleves som rasjonell, benyttes det noen behandlingsprogram i veiledningen (Sundt, 2016, s. 397). Ett av de behandlingsprogrammene som benyttes er Trygg Base som har sitt utgangspunkt i tilknytningsteorien som en forklaringsmodell for hvordan barn utvikler seg i samspill med andre (Sundt, 2016, s. 397).

Det norske barnevernet har de siste årene benyttet seg av Trygg Base -modellen i sin tilnærming til traumatiserte barn i fosterhjem (Sundt, 2016, s. 403). I Trygg Base-modellen får fosterforeldrene kunnskap om skadene som kan oppstå for barn som har opplevd misbruk, vanskjøtsel og tap av omsorgspersoner. Selve grunnprinsippet til Trygg base-modellen er å anerkjenne konsekvensene som barna opplever og forståelsen for at konsekvensene kan prege barna gjennom hele livet. Denne forståelsen kan være til hjelp for å skape positiv utvikling hos fosterbarna, og ikke minst kan kunnskapen være til hjelp for fosterforeldre som står i de vanskelige situasjonene som kan oppstå i hverdagens små og store utfordringer. Det benyttes videre traumesensitiv tilnærming som bygger på tre grunnprinsipper, relasjon, trygghet og følelseregulering (Sundt, 2016, s. 121).

1.7 Barn som bor i fosterhjem

Barn og unge som kommer i fosterhjem kan ha en atferd som gjør dem spesielt utsatt for å bli stigmatisert. Disse barna har ofte fått en merkelapp som vanskelig og umulige å hjelpe. Noen barn kan lukke seg helt inne i seg selv og det kan oppleves som en umulig oppgave å nå inn til dem. For den som står på sidelinjen og observere at barnet eller den unge reagere urasjonelt på noe som samfunnet er innforstått med som en vanlig oppførsel, er det forståelig nok at noen og enhver av oss vil riste på hodet av denne utradisjonelle oppførselen. Hvordan kan fosterforeldre møte barn og unge som sliter med en utfordrende og vanskelig atferd? Voksne har alltid vært opptatt av å hjelpe barn og unge med emosjonelle, atferdsmessige og sosiale vansker. Heldigvis har det fremkommet mye ny forskning på systematisk og intervensjon for barn og unges utvikling. Selv om denne prosessen startet på 1950-tallet er det de siste to tiårene jobbet aktivt i utviklingen av evidensbasert forskning (Kjøbli, 2017, s. 11). Det er

fremkommet mange nyttige behandlingsprogrammer for barn og unge som har til hensikt å hjelpe barn og unge å mestre seg selv og hverdagen (Kjøbli, 2017, s. 43). Programmene kan være nyttige og gode for mange barn som trenger hjelp til å mestre ulike sider ved livet. Barn er ulike, og de kan håndtere like hendelser ulikt. Noen barn kan ha nytte av en type program og et annet barn kan ha nytte av et annet program. Barn som bor i fosterhjem, trenger ofte hjelp. Da særlig de barna som er traumatisert etter en vanskelig barndom.

En studie fra 2009 om hvordan norske fosterbarn knytter seg til sine fosterforeldre, gir en innsikt i fosterbarnas behov for oppfølging gjennom barndommen. Gjennom denne studien fremkommer det at fosterforeldrene bør få veiledning som skal hjelpe fosterforeldrene til å oppdage og forstå barnets behov for utviklingsstøtte helt fra starten av plasseringen (Sundt, 2016, s. 140).

Å være ungdom som skal flytte i fosterhjem kan være en særlig utfordring (Sundt, 2016, s. 111). Ikke minst kan det være ekstra sårt for ungdommen om de ikke får bo sammen med sine foreldre. For barn som må flytte i fosterhjem kan sorgen bli tung å bære og de vil trenge mye omsorg og støtte med seg (Sundt, 2016, s. 147). En del av det å bli ungdom innebærer å finne sin identitet, og det hører til at ungdomstiden handler om å bli mer og mer selvstendig (Sundt, 2016, s. 112). Barn og unge har behov for å føle tilhørighet og at de er del av en familie. Ifølge Golding trenger barn å føle at de er en del av en familie for å kunne føle seg trygge (2010, s. 189).

2. Faglig kunnskap – den teoretiske plattformen

2.1 Definisjoner

2.1.1 Sensitivitet

En sensitiv omsorgsperson er oppmerksom på barnets signaler og flink til å fortolke hva det betyr. Omsorgspersonen reagerer raskt, konsekvent og på en passende måte (Gulbrandsen, 2017, s. 160). Videre kan sensitiv omsorg defineres som omsorgspersoners evne til å være oppmerksomme på barnets behov og reagerer på en forutsigbar og konsekvent måte på barnets behov. Mary Ainsworth beskriver hvordan en sensitiv mor eller far vil legge merke til barnets signaler (aksept), og tolke signalet korrekt (samarbeid) og vil reagere hurtig og

hensiktsmessig (Golding, 2010, s. 42). Empati oppfattes som evnen og overskuddet til å sette seg inn i andres menneskers tanker, følelser og intensjoner (Hertz & Glomnes, 2011, s. 104).

Mentalisering handler om evnen til å sette seg inn i egne og andres følelser og reflektere over dem (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 74). Mentalisering har betydning for vår evne til å fornemme og forstå andres signaler. Slik Bunkholdt & Kvaran gjengir Brandtzæg mfl. (2011, i Bunkholdt & Kvaran, 2015) i Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid, kan mentalisering forklares slik:

Med reflekterende fungering eller mentalisering menes individets evne til å forestille seg mentale (indre) tilstander hos seg selv og andre, samt en forståelse av at eget og andres atferd er uttrykk for indre tilstander og forsett. Fonagy og medarbeidere (2020) understreker at i jo større grad en person er i stand til å forestille seg indre tilstander hos seg selv og andre, i desto større grad vil han eller hun være i stand til å delta i prososial atferd, føle sosial tilhørighet og oppleve seg selv som et selvstendig individ. (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 74)

Kvellos (2015) definisjon av begrepet sensitivitet kan forklares gjennom seks punkter:

- viser varme/aksept/kjærlighet. Det kan observeres i samspill via blikk-kontakt, fysisk nærhet/berøring, ros, bekreftelse, oppmuntring, framsnakking osv.
- Gir trøst som har lindrende effekt, det vil si at omsorgspersonen lykkes med å roe (nedregulerer) barnet.
- Viser empati med og føler sympati for barnet, dvs. La seg berøre av hvordan barnet har det.
- Har hensiktsmessige måter for å ta initiativet til kontakt med barnet.
- Har hensiktsmessige måter for å respondere på barnets initiativ til kontakt med omsorgspersonene.
- Er emosjonelt tilgjengelig, som kan observeres i samspill via oppmerksomhetsgrad, aktiv lyttende, innlevelse, rytmen og gjensidigheten i turtaking, speiling, (affekt) inntonning osv. (Kvello, 2015, s. 128)

2.1.2 Vold

De ulike formene for vold karakteriseres som fysisk vold, psykisk vold, seksuelle overgrep, vold mot tredjeperson og det å være vitne til vold (Søftestad, 2018). Den internasjonale fellesforståelsen for hva som er vold innebærer fire eller fem typer vold. Det innebærer fysisk vold, psykisk vold, seksuell vold, vanskjøtsel eller forsømmelse (Aadnanes, 2020, s. 34). FN's barnekonvensjon artikkel 19 er klar i sin tale om at staten skal beskytte barn mot fysisk og

psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttning (Fløistad, 2020). Videre sier konvensjonen i artikkel 39 at staten skal gjøre alt som er mulig for å hjelpe barn som har vært utsatt for misbruk, tortur eller annen nedverdiggende behandling, tilbake til et normalt liv (Fløistad, 2020).

Psykisk vold kan blant annet være å snakke nedsettende, håne, bli møtt med taushet, bli truet og latterliggjort (Lillevik et al., 2016, s. 28). Fysisk vold kan innebærer fysisk angret på barnet (Lillevik et al., 2016, s. 27). Det kan være direkte slag mot barnet, dytting, risting, spark, kvelertak og stikk mot barnet (Lillevik et al., 2016, s. 27). Fysisk vold kan altså innebære et vidt begrep og det vil bli belyst nærmere i denne oppgaven. Makt er også et velkjent begrep som også bør tas med i definisjonen om vold. Voksne som utøver vold mot barn, har makt over barnet. Alle voksne har makt over barna sine, men det er først når de voksne misbruker denne makten til å rakke ned på barnet eller å tvinge barnet til å handlinger som for eksempel seksuelle overgrep at makten blir et problem (Lillevik et al., 2016, kap. 1).

2.1.3 Fosterhjem

Et fosterhjem er et hjem som tar imot andre barn enn sine biologiske barn som er plassert av barneverntjenesten eller plassert frivillig av foreldrene selv (Sundt, 2016, s. 65). I retningslinjer for fosterhjem (Barne- og familiedepartementet (BFD),2004) spesifiseres det at private hjem er et generelt vilkår, det vil si at det er fosterforeldrenes eget hjem (Sundt, 2016, s. 65). Videre spesifiseres det at hjemmets oppgave er å ta imot barn til oppfostring som innebærer at hjemmet skal fungere som et vanlig hjem og ta seg av de daglige oppgavene og at fosterforeldrene ivaretar den daglige omsorgen for fosterbarnet (Sundt, 2016, s. 65).

Barnevernloven § 4-22, første ledd, definerer hva et fosterhjem er:

Med fosterhjem menes i denne lov

- a) Private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak etter § 4-4, eller i samband med omsorgsovertakelse etter § 4-12 eller § 4-8 annet og tredje ledd,
- b) Private hjem skal godkjennes i henhold til § 4-7 (Sundt, 2016, s. 64).

I forskningsrapporten Fosterhjem for barns behov, defineres et fosterhjem slik:

Et fosterhjem er et hjem som, for kortere eller lengre tid, mottar ett eller flere barn til oppfostring.

Fosterhjem kan være med eller uten forsterkningstiltak, med eller uten slekts- eller nettverkstilknytning

til barnet, med eller uten et fylkesnemndsvedtak som grunnlag, og med oppfølging fra både kommune og stat. (Sundt, 2016, s. 65)

2.1.4 Ulike typer fosterhjem

De aller fleste fosterbarn bor i kommunale fosterhjem, såkalt ordinære fosterhjem (Sundt, 2016, s. 66). Ordinære fosterhjem tar imot barn i alle aldre og hvor noen er plassert i fosterhjemmet for kortere eller lengre perioder. Videre kan det være varierende grad av utfordringer knyttet til barnets historikk. Utfordringene disse barna har med seg vil allikevel ikke kategoriseres av barneverntjenesten som så store at det er nødvendig med ekstra forsterkningstiltak utover vanlig oppfølging av fosterhjemmet som nedfelt i fosterhjemsforskriftene (BFD,2003) (Sundt, 2016, s. 66).

2.1.5 Forsterket familiehjem

Familiehjem er et statlig fosterhjem som skal være spesielt egnet for å ta imot barn og unge med særlige behov som går utover det andre fosterbarn normalt har (Sundt, 2016, s. 68). Det stilles vanligvis høye krav til faglig kompetanse til familiehjemmene, for eksempel at fosterforeldrene bør ha minimum treårige relevant utdanning på høyskole eller universitetsnivå (Sundt, 2016, s. 69). Videre må fosterforeldrene delta på PRIDE- kurs som er et opplæringsprogram for fosterforeldre, og fosterforeldrene får jevnlig individuell veiledning og deltar på gruppeveiledning sammen med veileder og andre familiehjem. Det er noen spesifikke krav som stilles til de som ønsker å bli fosterforeldre. Det er blant annet at fosterforeldrene må ha evne til å gi omsorg til barn, de må kunne gi barn utviklingsstøttene veiledning og omsorg, og fosterforeldrene må kunne håndtere barn som ikke følger den normale utviklingen. Videre må fosterforeldrene hjelpe barna til å opprettholde og bygge god relasjon med sin biologiske familie. Det ligger dessuten i kortene at relasjonen mellom fosterforeldrene og fosterbarna skal ha kontakt selv etter at fosterbarnet blir 18 år, på samme måte som foreldre ville hatt til sine biologiske barn. Til slutt må fosterforeldrene ha gode samarbeidsevner (Sundt, 2016, s. 181). Et annet viktig element i kartleggingen av de kommende fosterforeldrenes evne til å ta seg av traumatiserte barn, henger sammen med faren for utilsiktet flyttinger for fosterbarna. Å flytte fra et fosterhjem kan oppleves svært belastende for et allerede traumatisert barn. Barn med store atferdsproblemer er den største årsaken til utilsiktet flytting. Barns ønske om å flytte fra fosterhjemmet er også en årsak til utilsiktet flyttinger (Sundt, 2016, s. 532, 533).

2.1.6 PRIDE-kurs og Livsboka som verktøy i rekrutterings fasen av nye fosterforeldre

Det blir gjennom deltakelse på PRIDE-opplæringen også hjemmeoppgaver som består av opplæringsmateriellet PRIDE-boken og Livsboka. Dette er en bok som de kommende fosterforeldrene benytter seg av for å kartlegge sin egen oppvekst og barndom (Sundt, 2016, s. 181). Hensikten med Livsboka er å få et innblikk og reflektere over sine egne livserfaringen, samt et viktig redskap for de som rekrutterer fosterforeldrene for å danne seg et bilde av de kommende fosterforeldrenes evne til å se og forstå seg selv. Det gjennomføres hjemmebesøk og samtaler for å kartlegge hvilke barn som eventuelt vil passe best inn hos familien for å sikre best grunnlag for å skape god relasjon mellom fosterbarnet og det kommende hjemmet. Til slutt er det PRIDE-lederne som avgjør om hjemmet og de voksne vil være egnet til å ta seg av fosterbarn (Sundt, 2016, s. 182).

2.2 Den teoretiske plattformen

2.2.1 Tilknytningsteorien

Tilknytningsteorien ble først omtalt av den britiske psykologen, psykiateren og psykoanalytikeren John Bowlby og videreutviklet av de amerikanske psykologene Mary Ainsworth og Mary Main (Sundt, 2016, s. 401). Tilknytningsteorien er en teori om barns utvikling som setter søkelys på hvordan barn utvikler evnen til å knytte gode relasjoner med andre mennesker. Videre innebærer teorien at den første tiden av et barns liv er avgjørende for den senere utviklingen. Det innebærer at barnet fra fødselen kan skape relasjon sammen med andre. Et spedbarn viser interesse for andre menneskers ansikter og stemmer. Hensikten med barnets evne til å skape relasjon er basert på at det hjelpeløse barnet er avhengighet av trygge og beskyttende omsorgspersoner (Bunkholdt, 2017). Om barnet ikke oppnår relasjon til trygge omsorgspersoner, kan det medføre uopprettelige helseskader. Bowlby hevdet dessuten at barnets tidlige erfaringer i tilknytning relasjoner, fører til at barnet utvikler en kognitiv modell. Også kalt en indre arbeidsmodell. Den indre arbeidsmodell er en samling av tanker, følelser og handlingsredskap som er skapt av de tidligere samspillserfaringene mellom barnet og omsorgspersoner (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 71). Erfaringene barnet gjør i samspill med omsorgspersonene danner grunnlaget for den videre utvikling for hvordan barnet ser på seg selv og opplevelsen av sin egenverdi. Arbeidsmodellen som danner seg i barnets tidligste år, vil i stor grad være førende for hvordan barnet danner relasjoner til andre og egne tanker om seg selv. Nye arbeidsmodeller vil bli utviklet gjennom hele barnets liv, men de vil i liten grad erstatt de tidligste arbeidsmodellene til barnet (Golding, 2010, s. 32). Det vil si at de

tankene barn har om seg selv og grad av tillit til andre mennesker, legger grunnlaget i barndommen. Å endre selvfølelsen og tilliten til andre kan dermed være vanskelig selv når barnet når voksen alder.

2.2.2 Trygg tilknytning

Barn som blir møtt med varme, sensitive og lyttende omsorgspersoner, utvikler trygg tilknytning. Når barn opplever trygg tilknytning til omsorgspersoner, vil de også ha økt tillit til andre mennesker. Barna med trygg tilknytning vil ha gode forutsetninger for å skape gode relasjoner med andre mennesker. Barn som blir møtt med trygge omsorgspersoner vil utvikle positive tanker om seg selv og sitt selvbilde. I følge Bowlby vil dermed barn med trygg tilknytning ha positive forventninger til seg selv og vil møte verden med tillit. Barn med trygg tilknytning vil også ha økt forutsetninger for å møte motgang og stress på en effektiv måte eller de vil være trygge nok til å søke hjelp (Golding, 2010, s. 32).

2.2.3 Barn blir til i møte med andre

Det er i de siste årene kommet en del litteratur som tar for seg et fenomen i hjernen som kalles speilnerveceller eller speilnevroner (Hertz & Glomnes, 2011, s. 103). Ifølge forskerne befinner de seg i flere områder av hjernen og er på avgjørende vis med på å gjøre mennesker til mennesker (Hertz & Glomnes, 2011, s. 103). Speilnevronene hos den nyfødte aktiveres fra de første timene av babyens liv. Det viser seg ved at babyen imitere omsorgspersonen, og speilnevronene bidrar til å skape tilknytning mellom dem. Hensikten er å skape et følelsesbånd mellom baby og omsorgsperson, noe som er avgjørende for at den lille skal overleve. Speilnevronene spiller en viktig rolle for vår identitetsdannelse, barnet skaper seg selv i møte med andre. Blant annet i kraft av speilnevronene (Hertz & Glomnes, 2011, s. 103). Barn speiler seg i omgivelsenes syn på seg selv (Hertz & Glomnes, 2011, s. 105). Det betyr at måten omgivelsene møter barnet vil danne barnets forståelse for hvem det selv er. Speilnevronene spiller en vesentlig rolle i dannelsen av oss selv og måten vi agere på i samspill med andre. Barn som har en trygg tilknytning til sine omsorgspersoner og blir møtt med sensitive, varme og av lyttende omsorgspersoner, vil i stor grad kunne danne seg positive tanker om seg selv og ha tro på egen suksess og evne til å tilegne seg ny kunnskap (Golding, 2010, s. 32)

2.2.4 Traumer

Traumer kan oppstå hos barn når de opplever at de blir utsatt for fare og at de ikke har trygge omsorgspersoner de kan søke trøst hos. Hjernens til barn som opplever seg utrygge og i fare, kan utvikle et overaktivert alarmsystem (amygdala). Hjernens til traumatiserte barn vil lett kunne skru seg på og barnet vil i visse situasjoner kunne tro det er i fare, selv om faren ikke er reel. Nevrobiologisk sett betyr dette en overstimulering av hjernens alarmsentral (amygdala), forstyrret regulering av stresshormoner (økt autonom aktivering) og sensitivering av nevralt nettverk som identifiserer fare og klaregjører til selvforsvar gjennom kamp, flukt eller frys (Lillevik et al., 2016, s. 187). Barn som har opplevd vold eller enkelthendelser som de ikke har fått hjelp til å forstå eller bearbeide sammen med trygge voksne, vil lett kunne oppfatte verden og mennesker som utrygge. Den generelle tilliten blir svekket og barnet kan dermed utvikle dårlige samspillerfaringer sammen med andre mennesker. Barn som ikke har fått støttende hjelp når det har vært redd kan utvikle et reguleringsystem som gjør det vanskelig for barnet å roe seg ned. Barn har ikke utviklet et godt reguleringsystem, dette gjøres normalt sammen med trygge omsorgsfulle omsorgspersoner. Kort forklart vil god omsorg trygge barnet, og gradvis vil barnet mestre å roe seg selv ned (Lillevik et al., 2016, s. 188). Om barnet ikke får den hjelpen kan de få vansker med å regulere seg selv (Lillevik et al., 2016, s. 187). Dette defineres som utviklingstraumer, som er den mest alvorlige formen for psykologiske, komplekse traumer som kalles for utviklingstraumer (Sør, 2020).

Det skilles mellom to typer traumer, traume 1 og traume 2. Traume 1 kan beskrives som enkelthendelser. Det kan for eksempel være en bilulykke, være vitne til et overfall, være utsatt for et overfall eller en naturkatastrofe (Lillevik et al., 2016, s. 187). Traume 2 kan beskrives som komplekse traumer. Det vil si konsekvensene av gjentatte eller vedvarende traumatiske belastninger som skjer i mellommenneskelige relasjoner (Lillevik et al., 2016, s. 187). Komplekse traumer er gjentakende hendelser som for eksempel å bli utsatt for seksuelt overgrep eller mobbing over en lengre periode. Likeså vil det å bli utsatt for vedvarende omsorgssvikt eller fysisk vold bli kategorisert som traume 2. Å ha opplevd krigshendelser eller ulike former for vold i nære relasjoner vil også kunne utløse komplekse traumer (Lillevik et al., 2016, s. 187). Traumatiserende hendelser kan ødelegge for utviklingen av eller bryte ned hjernens reguleringsystem (Lillevik et al., 2016, s. 188). Dette er fremfor alt skadelig om den som skulle vært barnets reguleringsstøtte, er den som påfører barnet traumatiserende opplevelser (Lillevik et al., 2016, s. 188). Om barnet opplever å bli neglisjert og avvist av sine omsorgspersoner etter skremmende hendelser, kan det gi barnet like

alvorlige traumer som selve hendelsen (Hertz & Glomnes, 2011, s. 258). Å bli avvist kan gi den traumatiserte sterk opplevelse av skam, og opplevelsen av at man selv er årsaken til det som har skjedd i form av at den utsatte selv burde ha stoppet overgrepene eller holdt avstand fra den som utøvde volden (Hertz & Glomnes, 2011, s. 258).

2.2.5 Posttraumatisk stresslidelse (PTSD)

Posttraumatisk stressreaksjon er en forsinket reaksjon på en traumatisk hendelse eller en situasjon av usedvanlig truende eller katastrofal art. Den kan dessuten være resultat av lengre tids akkumulerte stressbelastninger. På bakgrunn av manglende opplevelse av sikkerhet ser man tap av selvrespekt og verdighet, problemer med affektkontroll, ensomhet som følge av traumets innvirkning på avgjørende relasjoner samt identitetsmessig dissosiering, særlig i forbindelse med situasjoner som minner om det opprinnelige traumet. I enkelte tilfeller fører dette til psykose eller alvorlig personlighetsforstyrrelse (Hertz & Glomnes, 2011, s. 257).

Symptomer på PTSD kan vise seg på fire ulike områder:

- Gjenopplevelse av de traumatiske opplevelsene i form av flashbacks, mareritt og repetisjonsatferd når barnet eller ungdommen har benyttet seg av dissosiering som forsvarsverk mot de traumatiske opplevelsene.
- Følelsesløshet i form av depressivitet og følelser av tomhet og uvirkelighet.
- Tegn på økt beredskap i form av irritabilitet, aggressivitet, søvnproblemer, uro, muskelspenninger og angst.
- Unngåelsesatferd i form av følelsesmessig tilbaketrekning, isolasjon og mistillit til voksne. (Hertz & Glomnes, 2011, s. 258, 259)

2.2.6 Dissosiering

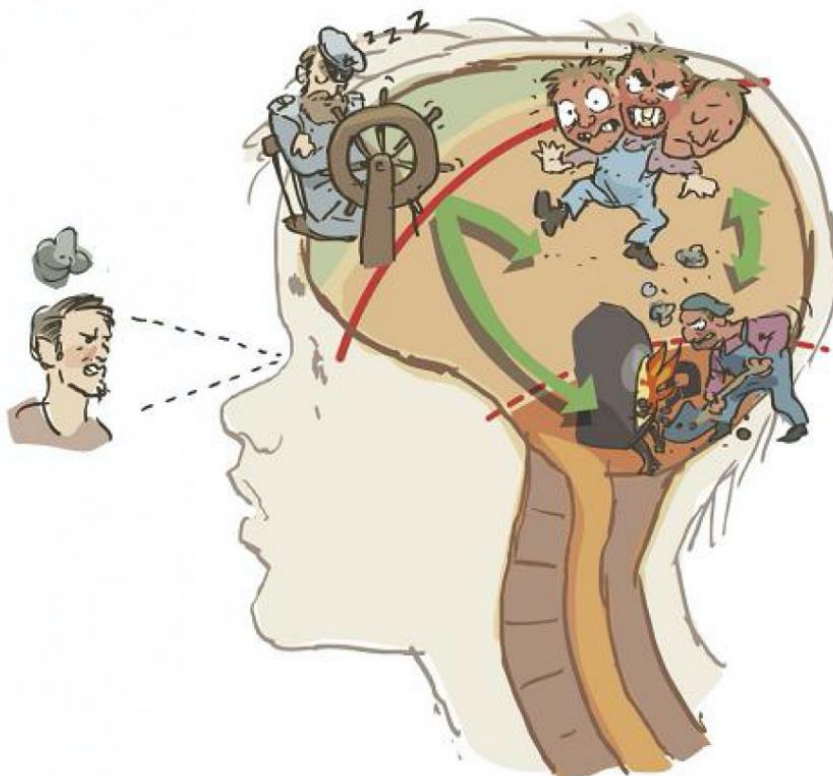
For mennesker som opplever å befinne seg i en faretruende situasjon har hjernen utviklet ulike strategier for å overleve. Det er valget mellom kamp, flykt, frys eller underkastelse (Kvello, 2015, s. 302). Mange fosterbarn har opplevd traumer, krenkelser, trusler og seksuelle overgrep tidlig i livet sitt (Kvello, 2015, s. 302). Dette medfører at mange barnevernsbarn har opplevd å være i en stressende situasjon hvor kamp og fluktreaksjonene har blitt aktivert (Kvello, 2015, s. 302). Ifølge Kvello kan de fire hovedformene forklares slik:

- Kamp: Å gå til angrep på andre eller forsvare seg når andre angriper, baseres altså på en mobilisering av aggresjon
- Flukt: Når man føler seg truet, kan man flykte fysisk eller mentalt.

- Frys: dersom flykt eller kamp ikke er mulig, kan mennesker reagere, men en ikke-viljestyrt reaksjon i form av å bli passive. I slike situasjoner kan muskulaturen i armer og bein lammes, men aktivitetsnivået (stressnivået) er likevel høyt. Den fysiske smerteterskelen økes, og man blir mer psykisk nummen. Frys inkluderer også besvimelse, som en form for psykisk beskyttelse.
- Underkastelse: Å gi opp og overgi seg i form av å innordne seg. (Kvello, 2015, s. 302, 303)

2.2.7 Fight-flight-freeze

Hjernen har tre ulike reaksjonsmønstre som kan benyttes om barnet havner i en truende situasjon. Om noe oppleves som meget faretruende eller skremmende, kan hjernen reagere med å stenge av for fornuftig tankegang. Da reagerer hjernen på en primitiv måte som går ut på å overleve. Hjernen vil da gi beskjed til den eldste delen av hjernen som fokuserer på overlevelse. Det innebærer handling som å flykte, å fryse eller å kjempe. Barnet, se figur 1, vil da handle på instinktet sitt og kan ikke styre egen reaksjon, dermed kan det oppleves som at fornuften, her vist som at kapteinen mister evnen til å styre skuta og den primitive delen av hjernen, også kalt reptilhjernen, kun pøser på med stresshormonet kortisol for å sikre overlevelse (Søftestad, 2018, s. 79). Barnet vil i noen tilfeller reagere med frykt, andre ganger med forsvar/sinne eller å bli passiv (Sundt, 2016, s. 119).

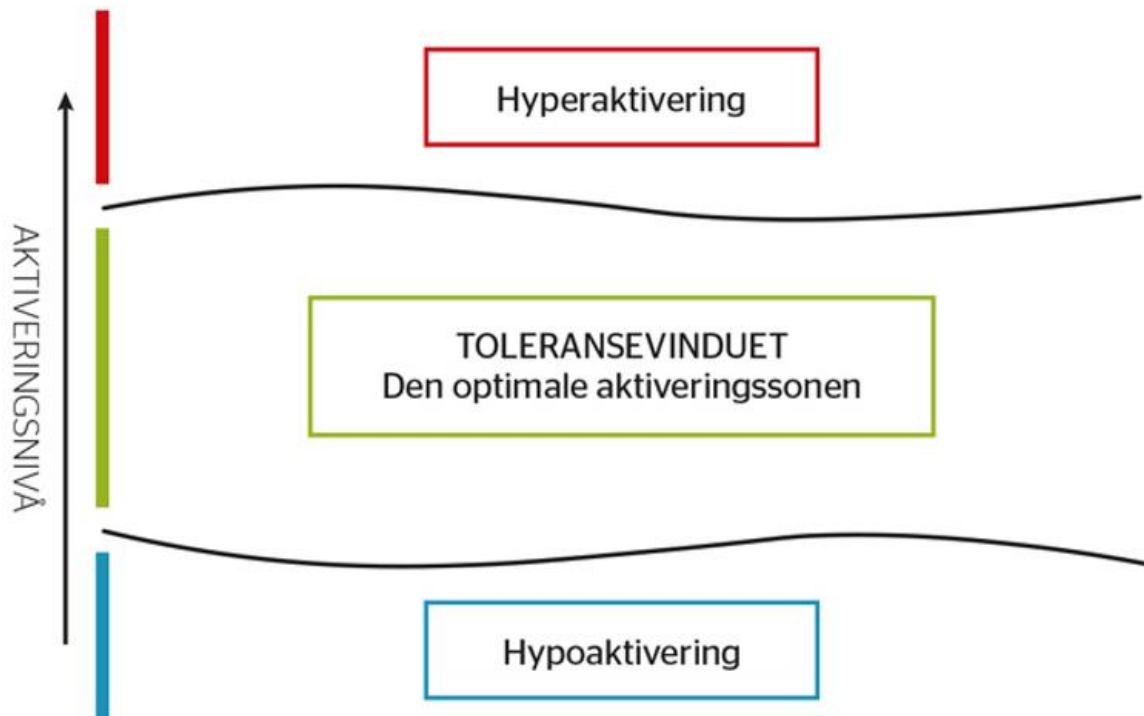
Figur 1. (Sør, 2015, a.)

2.2.8 Toleransevinduet

Toleransevinduet som vist i Figur 2. er et relativt nytt begrep inne traumespekteret.

Toleransevinduet sier noe hvordan mennesker fungerer best når de er i kontakt med følelsene sine. Når man er innenfor det som betegnes som ønskelig, ikke for høyt eller for lavt, er man mest til stede kognitiv og emosjonelt. Det er i denne tilstanden man også er mest mottakelig for å tilegne oss læring (Kvello, 2015, s. 303). Om man er over det optimale følelsespekteret vil kroppen befinne seg i kamp eller flukt modus. Kroppen blir hyperaktiv og man vil blant annet kunne kjenne på uro, impulsivitet, kaos og aggresjon (Kvello, 2015, s. 303). Videre leder det til økt respirasjon, forhøyet hjerterate og økt muskeltonus (Kvello, 2015, s. 303). Det motsatt skjer ved hypoaktivert tilstand. Da er man under toleransevinduet og man vil kunne kjenne på nummenhet, tomhet, handlingslammet og avstengt (Kvello, 2015, s. 303).

Figur 2. (Behandling av kompleks PTSD, 2019)

Traumebevisst omsorg og trygg base

2.2.9 Traumebevisst omsorg

Traumebevisst omsorg er et styrkebasert rammeverk som er forankret i en forståelse av og respons på virkningen av traumer. Den legger vekt på fysisk, psykisk og følelsesmessig trygghet for både omsorgspersonen og den traumeutsatte, og har til hensikt å skape muligheter for den traumeutsatte til å gjenoppbygge kontroll og mestring av indre og ytre livsbetingelser.

Kunnskap om traumer er grunnleggende for å kunne skape trygghet og vekst. Videre legges det vekt på at trygghet er vesentlig ikke bare for den som har vært opplevd traumer, men også viktig for den som skal utøve omsorgen (Lillevik et al., 2016, s. 189). Dette kan tolkes som at den som skal utøve omsorg og hjelp til traumatiserte barn, må ha en grunnleggende forståelse for hva de traumatiserte har vært utsatt for. Omsorgspersonen må se barnets atferd utfra hva barnet har opplevd og hva det innebærer for barnets muligheter til å kontrollere følelsene sine. I traumebevisst omsorg er det beskrevet noen vesentlige grunnpilarer som traumebevisst omsorg bygger på. Det er trygghet, relasjon og følelseregulering (Lillevik et al., 2016, s. 189).

I traumebevisst omsorg handler det om å ta hensyn til barnets sårbarhet. Den som skal hjelpe traumatiserte barn må ha forståelse for at barnet kan ha mistillit til andre, barnet kan være beredt for avvising og være opptatt av mulige farer. Barn som er traumatisert kan ha utfordringer knyttet til kognisjon som innebærer vansker med å sortere tanker, konsentrasjonsvansker og vansker med å reflektere samt forståelsen av språk. Barna kan ha vansker med atferds regulering, som kan være vansker med å regulere egne følelser. Barna kan dermed bli sinte uten å klare å roe seg ned igjen. De kan dessuten mangle impuls kontroll. Selvbilde kan være skjørt hos de traumatiserte barna. De kan føle seg verdiløse og kjenne på skam over seg selv. Dette kan vise seg ved pålagt hjelpeløshet med et overdrevet omsorgsbehov og kan ha en seksualisert atferd. Noen barn kan dissosiere seg fra sin egen kropp, oppleve seg fjerne fra sin egen kropp og minner. Dessuten kan noen barn få dårligere og forsinket motorisk utvikling, fordøyelsesvansker og mange kroppslige smerter (Lillevik et al., 2016, s. 190).

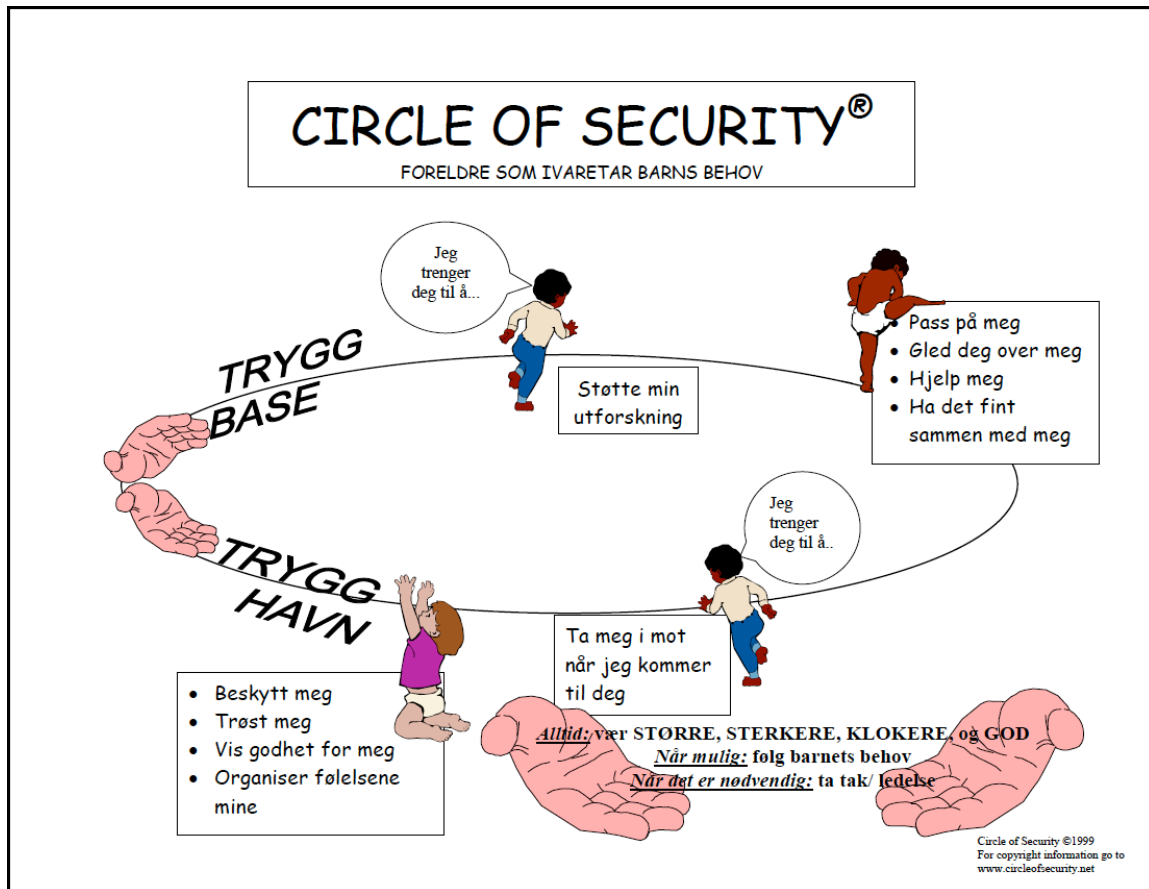
2.2.10 Trygg Base

Den betydning som tidligere erfaringer med tilknytningspersonen har for et barns utforskning av omgivelsene. Tilstedeværelse av en trygg base tilskynder barnets utforskning (Gulbrandsen, 2017, s. 150). Barn er biologisk disponert for å søke omsorg og beskyttelse fra sine omsorgspersoner. Barn vil allikevel nå en alder da de ønsker å utforske sine omgivelser og lære om verden (Golding, 2010, s. 31). Barn som opplever god tilknytning, vil i stor grad møte verden med utforskende og nysgjerrige øyne. Barn vil være i stand til å utforske på egen hånd og ta egne små skritt bort fra omsorgspersonene sine. Om inntrykkene blir for overveldende for barnet, eller barnet opplever en trussel, vil tilknytningssystemet til barnet aktiveres, og barnet vender seg til omsorgspersonene for beskyttelse (Golding, 2010, s. 41). Omsorgspersonene blir en trygg base for barnet når barnet opplever fare eller trenger

emosjonell støtte. Det kan vise seg i form av at barnet blir trøtt eller sultent. Eller om barnet føler seg truet (Golding, 2010, s. 42). Sjøftedal (2018) poengterer betydningen av gode samspill mellom voldsutsatte barn og trygge voksne. Det er i samspill med andre i trygge omgivelser at barn utvikler godt selvbilde, god selvfølelse og selvtillit. Likeså trekker Sjøftedal frem at utviklingen av empati til andre, toleranse og at barn lærer det sosiale spillet avhengig av samspill med andre mennesker som barnet opplever som trygge og omsorgsfulle voksne (Sjøftedal, 2018, s. 265).

2.2.11 Trygg Base-modellen

Hensikten med Trygg Base-modellen er å gi veiledning og oppfølging til fosterforeldre. Modellen er utviklet av professor dr. Gillian Schofield og dr. Mary Beek fra University of East Anglia I England (Sundt, 2016, s. 397). Målet med Trygg Base-modellen er å fremme god utvikling og styrke barns motstandskraft (Sundt, 2016, s. 403). For å oppnå positiv utvikling hos traumatiserte barn er tanken at barnet får positive opplevelser gjennom gjentakende samhandlinger i relasjonen med trygge fosterforeldrene er selve kjernen i Trygg Base-modellen. Det vil si at når barn opplever å bli møtt med gjentakende positiv støtte fra fosterforeldre, kan det over tid skape rom for å snu negativ atferd til endring i en positiv retning (Sundt, 2016, s. 403).

Figur 3. (Norsk Psykologforening, 2020).

Trygghets sirkelen er den norske betegnelsen for COS -modellen som vist i Figur 3. Denne modellen benyttes for å analysere og tolke barns atferd som følelser og behov for å hjelpe fosterforeldre med å gi utviklings støttende omsorg (Sundt, 2016, s. 398). Trygghets sirkelen er i utgangspunkt utarbeidet som et hjelpemiddel for foreldre og barn når barn viser tegn til utrygg tilknytning. Modellen har også vist seg å være nyttig for å styrke båndet mellom fosterforeldre og fosterbarn (Sundt, 2016, s. 398).

3. Metode

3.1 Valg av metode

I denne oppgaven har jeg valgt litteraturstudie. Jeg har brukt mye tid på å finne frem til aktuell litteratur. Har videre hatt søkelys på å finne relativt ny litteratur. Det er mye forskning på det aktuelle temaet jeg har valgt og det har derfor vært en del fagstoff å finne.

For å komme frem til viten om hva som er nyttig i arbeidet i vårt aktuelle tema, er vi nødt til å tilegne oss kunnskap. Den beste kilden til evidensbasert kunnskap finner man blant annet gjennom fagfelleverderte artikler eller fagfelleverderte bøker. Det er 2 til 4 eksperter som står for den faglige vurderingen før den faglige artikkelen blir publisert (Svartdal, 2021). Videre har man tre ulike akademiske sjangere man kan benytte når man ønsker å finne god innsikt i vårt aktuelle tema. Den vitenskapelige er i all hovedsak basert på ny kunnskap. Den andre er populærvitenskapelig som har som hensikt å gjøre fagfelleverderte kunnskap synlig og tilgjengelig for et stort publikum (Støren, 2013, s. 14). Til slutt har man den instruerende som har sin oppgave i å gi innsikt og opplæring i et bestemt fags metode eller samlende kunnskap (Støren, 2013, s. 14). Hensikten med fagfellevurdering er kvalitetssikring av forskningsmateriale som igjen kan benyttes til videre forskning. Man benytter denne kunnskapen når man undrer seg over et bestemt tema eller en problemstilling. I mitt tilfelle ønsker jeg å finne ut hvordan forsterkede fosterhjem kan hjelpe sårbare og traumatiserte barn som har vært utsatt for vold i nær relasjon til positiv utvikling. Den beste måten er da å lese hva andre med tilsvarende akademisk bakgrunn har funnet ut om det samme temaet som jeg ønsker å finne svar på. Gjennom litteraturstudie leser man det andre har studert. Dette blir så analysert, dokumentert og til slutt kommer man frem til en konklusjon (Støren, 2013, s. 13).

3.2 Innhenting av aktuell litteratur

Jeg har ikke utført observasjon eller intervjuer selv, men benyttet meg av allerede eksisterende materialer fra tidligere undersøkelser og teori knyttet til mitt tema. Har benyttet meg av *Oria* som søkebase for de faglige artiklene jeg har benyttet meg av. Konsentrert søket etter fagfelleverderte tidsskrifter som ikke var eldre en fem år. Søkeord som ble benyttet i dette arbeidet for å innhente artikler er: traumebevisst omsorg, fosterforeldre, help foster children, traumatiserte barn (dato 03.02.21, 11.03.21 og 21.03.21). Jeg har systematisk gått gjennom andres litteratur for å finne relevant stoff for mitt tema. For å finne relevant litteratur har jeg også vært i kontakt med barneverntjenesten for å be om tips til hvor jeg kan finne aktuell litteratur. Den aktuelle barneverntjenesten jeg var i kontakt med anbefalte meg å gå inn på www.rvts.no som er et ressurscenter som bistår med veiledning til instanser som jobber med mennesker som har vært utsatt for vold. Videre fikk jeg tilbakemelding på at temaet mitt var særlig aktuelt og at kunnskapen om hvordan hjelpe traumatiserte barn til en positiv utvikling er noe barneverntjenesten jobber målrettet mot.

For å finne artiklene benyttet jeg meg av søkeord som; fosterforeldre, traumatiserte barn og traume. Ordet fosterforeldre ga 309 ord. Traumatiserte barn ga et treff på 141 ord og søket etter traume ga 229 243 treff. Traumebevisst omsorg ga et treff på 27 ord. For å utvide søket benyttet jeg meg også av engelske ord som; foster care og children help som fikk 229 243 treff. Det var det samme antall treff som da jeg søkte etter ordet traume. Jeg valgte å ta med en engelsk artikkel da den var meget relevant for min oppgave. Ellers har jeg for det meste benyttet meg av norsk faglitteratur og artikler.

3.3 Kildekritikk

I en litteraturstudie stilles det visse krav til det faglige stoffet som en benytter. Man benytter som sagt allerede eksisterende materialer og sannheter som eksperter har lagt fram for oss (Støren, 2013, s. 19). Å stille seg kritisk til hvem som har publisert materiale man ønsker å benytte seg av, samt hvem som publiserer påstanden er å være kildekritisk. For å sikre at kildene er troverdige, kan en benytte seg av gode sjekklister som for eksempel www.kunnskassenteret.no (Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjeneste) (Støren, 2013, s. 7). I et hav av tilgjengelige lærebøker er det ikke til å komme fra at vi blir påvirket av kunnskapen vi leser. Kunnskapen jeg tilegner meg i en litteraturstudie er primært forskerens synspunkt. Det vil si at forfatterens synspunkt og forforståelse kan prege forskningen. Dermed kan jeg bli preget av andres faglige argumenter og forfatterens forforståelse (Støren, 2013, s. 17).

3.4 Fire selvvalgte artikler

3.4.1 Artikkel 1

Jeg har blant annet benyttet meg av en artikkel som stiller seg noe kritisk til på begrepene som benyttes i traumebevisst omsorg. Artikkelen er skrevet av psykolog Per Lorentzen som er førstelektor og foreleser for barnevernspedagogutdanningen ved Oslo Metropolitan University, storbyuniversitetet i Oslo. Per Lorentzen har tidligere også publisert vitenskapelige publikasjoner som *Kommunikasjon, språk og sosial forståelse* (2013), og «*Kommunikasjon med uvanlige barn* (2009)». Likeså har han skrevet flere fagbøker/lærebøker som blant annet «*Kommunikasjon med barn* (2013)» og «*Ansvar og etikk i miljøarbeid* (2011)». I tillegg har han utgitt 12 formidlinger. Årsaken til at jeg tenker at Per Lorentzens artikkel er relevant for min del, er blant annet hans forklarende skepsis til fallgruvene i arbeidet med traumebevisst omsorg som i dag benyttes av hjelpeapparatene rundt traumatiserte barn og deres pårørende. Spesielt påpeker han at man ikke må glemme

barnet og den naturlige utvikling som kan oppstå når barn lever under trygge omsorgssituasjoner. Det vil si at når barn blir tatt bort fra vanskelige dysfunksjonelle og utrygge familieforhold, og inn i en trygg hverdag, må man la barnet få utvikle seg naturlig sammen med andre mennesker i et naturlig samspill. Det kan bli vanskelig for barnet om de voksne som skal hjelpe barnet til positiv utvikling, bare ser et skadet barn. Om fokuset er hvordan barnet skal kvitte seg med en ugunstig atferd istedenfor å la barnet utvikle seg i en naturlig setting med omsorgspersoner som lar barnet ta tiden det trenger for naturlig å endre atferden sin i en mer positiv retning (Lorentzen, 2020). Da kan miljøterapeuten lett komme i skade for å tenke at barnet må behandles og at barnet blir en sak som må endres. Hva dette så kan gjøre med barnets egen subjektive opplevelse av seg selv, tar Per Lorentzen opp som et tema man ikke må glemme i arbeidet med traumatiserte barn. Likeså er jeg opptatt av at Per Lorentzen også tar opp problematikken rundt miljøarbeidernes egne triggere og kravet om å opptre profesjonelt i alle sammenhenger når man jobber tett på traumatiserte barn. Selv om miljøterapeuter ofte jobber på institusjoner, er jeg av den oppfatningen at forsterket fosterhjem jobber innenfor de samme rammene rundt traumebevisst omsorg som miljøarbeidere på institusjoner.

3.4.2 Artikkel 2

Cecilie Basberg Neumann har skrevet den vitenskapelige artikkelen om «*Kroppslig omsorgspraksiser på omsorgsinstitusjoner* (2017) (Neumann, 2017). Hun er professor ved Oslo Metropolitan University, storbyuniversitetet i Oslo. I likhet med Per Lorentzen har hun flere vitenskapelige publikasjoner bak seg og hun er dessuten med på et forskningsprosjekt med prosjektnummer 202009, om Barn i eniltak og rustiltak i barnevernet. Artikkelen fra Cecilie Basberg Neumann som er en kombinert observasjonsstudier og kvalitative metode, har jeg valgt å ta med i denne oppgaven på grunn av likhetene man kan møter på institusjoner og i forsterkede fosterhjem. Det er den samme traumesensitive tilnærmingen til traumatiserte barn som blir benyttet både på institusjoner og i forsterkede fosterhjem. Det vil si at det er paralleller i utfordringene som kan oppstå mellom fosterforeldre og fosterbarn i et fosterhjem, og mellom miljøterapeuter og barna som bor på institusjoner.

3.4.3 Artikkel 3

Den tredje vitenskapelige artikkelen jeg har tatt med er skrevet av forfatter Aurora Bratterud Helgesen som er tilknyttet Avdeling for rusbehandling ved Sykehuset Østfold HF, forfatter

Tora Standal-Knutsen ved Rus- og avhengighetsbehandling, avd. for ved Oslo universitetssykehus HF og forfatterne Marit Hjellset Larsen og Stine Lehmann ved NORCE Helse-RKBU Norwegian Research Centre AS. Artikkelen ser på fosterbarns bruk av helsetjenester i Norge. Dette er interessant sett i lys av fosterforeldrenes evne til å lokalisere fosterbarns psykiske helse og bruken av psykiske helsetjenester. Det kan si noe om hjelpen fosterbarna får som kan være en viktig faktor på veien mot positiv utvikling hos traumatiserte barn.

3.4.4 Artikkel 4

Den fjerde artikkelen jeg har benytte meg av er et kvalitativt intervju publisert av Cambridge University Press. Denne vitenskapelige artikkelen er forholdsvis av ny dato (to år gammel), og er relevant for min problemstilling blant annet på grunn av at den konkret tar for seg fosterforeldre egne erfaringer og kunnskap om hva de mener kan hjelpe traumatiserte barn til positiv utvikling.

3.5 Etiske overveielser

Det er noen retningslinjer som er relevante for alle som skal drive med forskning. Det er lovbestemt at alle universiteter og høyskoler har ansvar for at forskning, utdanning og det faglige utviklingsarbeidet holder en standard som er forenelig med vitenskapelige, kunsthaglige, pedagogiske og etiske prinsipper (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2018). Siden jeg ikke skal gjennomføre en kvalitativ eller kvantitativ forsknings metode, er det noen retningslinjer som ikke er like relevante for meg i denne oppgaven. Jeg må allikevel ta hensyn til etiske fremgangsmåter, men jeg skal ikke være i direkte kontakt med informanter, men derimot benytte meg av andres forskning.

For mitt vedkommende vil det være særlig aktuelt å vektlegge god henvisningsetikk. Det stilles strenge krav til hvordan jeg henviser til andres arbeid for ikke å ta æren for andres forskning og arbeid. Dermed må jeg være klar og tydelig i teksten min og gi nøyaktige henvisninger til litteraturen jeg benytter meg av, både primær- eller sekundærlitteratur (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2018). Andre skal kunne finne frem til kildene jeg har henvist til for å sjekke sitatene og kontrollere henvisningene jeg har brukt i teksten min (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2018). Likeså må jeg unngå plagiat. Det vil si at jeg jeg ikke må skrive av andres kunnskap, forskning eller tolkninger som mitt eget. Når jeg

skriver direkte av andres arbeid, skal det framtre klart i teksten min. Til slutt er det viktig å ha fokus på å fremme god vitenskapelig redelighet. Det vil si å opprettholde og etterleve god vitenskapelig praksis for å unngå å villedde gjennom usannheter (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2018). Gjennom tre år på universitetet har vi fått god gjennomgang om kildehenvisning, og informasjon om vårt ansvar for å fremstå som skikket og som redelige studenter.

4. Funn og resultater

Jeg vil i det følgende kapittelet gi en presentasjon fra de fire artiklene jeg har valgt til oppgaven min. Videre vil jeg gi en presentasjon fra hver artikkel, samt jeg vil beskrive de viktigste funnene i forhold til min problemstilling. Til slutt ønsker jeg å drøfte resultatene med teorien som tidligere beskrevet.

Artiklene mine har til felles at de er fagfellevurdert tidsskrifter. Tre av artiklene er fra Tidsskriftet Norges Barnevern, og den fjerde artikkelen er publisert av Cambridge University Press.

4.1 Artikkel 1: Towards an understanding of the “therapeutic” in foster care: an exploration of foster carers’ capacities to help heal children with trauma.

Årstall: 2019

Forfatter: Christopher Harkness

Publisert: Cambrigde University press

Datagrunnlag: Intervju med 18 fosterforeldre. Alle fosterhjemmene hadde hatt fosterbarn boende hos seg i minimum 6 måneder. Kriteriene for valg av tidspunkt ble begrunnet med tidligere forskning som har vist at barn med moderate til alvorlige utfordringer trengte denne tiden for å bygge relasjon med fosterforeldrene. Intervjuene varte fra 1 time til 90 minutter.

Artikkelen baserer seg på å se på hva som kjennetegner fosterforeldrenes evner til å arbeide terapeutisk for å fremme positiv utvikling hos traumatiserte fosterbarn. Emnet har sitt utspring fra kunnskapen om den negative virkningen traumer kan påføre barns sosiale, følelsesmessige og den kognitive utviklingen til fosterbarn. Det rettes søkelyset på fosterforeldrenes evner til

miljøterapeutisk arbeid og hva som kan styrke fosterforeldrene i møte med traumatiserte barn. I artikkelen vises det til intervjuer med atten fosterforeldre hvor temaet handler om fosterforeldrenes forståelse av det terapeutiske arbeidet mellom dem selv og fosterbarnet. I undersøkelsen fremkommer det at relasjonen mellom fosterforeldrene og fosterbarnet er av stor betydning. Artikkelen finner tre funn som er avgjørende for fosterforeldrenes arbeid med å fremme positiv utvikling hos traumatiserte barn. De tre grunnleggende behovene som trygghet, tillit og kjærlighet er av vesentlig betydning for traumatiserte barn.

Det første er fosterforeldrenes evne til å skape trygghet for barna er fundamentet for barnets evne til utvikling fremfor noe annet. Trygghet sikres gjennom omsorgsfulle fosterforeldre som er tilgjengelige og lyttende til barnet. Det presiseres allikevel at det kan være utfordrende for fosterforeldrene å skape en trygg base for traumatiserte barn som ikke har opplevd trygg tilknytning. For å hjelpe barn til trygg base kan det å skape struktur og rutiner i hverdagen hjelpe traumatiserte barn til trygghet. Videre er forutsigbarhet og konsekvens en viktig faktor for å hjelpe traumatiserte barn. Dette kan ses i sammenheng med at mange av barna i fosterhjem kommer fra hjem som har vært preget av kaos, uforutsigbarhet og uengasjerte foreldre.

Et annet viktig funn i artikkelen er at traumatiserte barn trenger voksne omsorgsperson som tåler barnets sterke følelser. Tillit kan skapes når fosterbarnet opplever at fosterforeldre ikke aviser dem og ikke gir dem opp til tross for at barnet aviser fosterforeldrene. Utviklingen av tillit er ekstra viktig i begynnelsen av en plassering, da barnet gjerne tester de voksnes grenser. Det handler om å elske barnet til tross for barnets atferd eller barnets manglende evne til å elske tilbake og klare å stå i utallige avvisninger (Harkness, 2019, s. 2). Å tilbringe tid sammen med traumatiserte barn kan stryke barnets tillit.

Det tredje elementære funnet i artikkelen er fosterforeldrene evne til å gi barnet kjærlighet. Ifølge artikkelen kan det være vanskelig å gi ubetinget kjærlighet i begynnelsen av relasjonen mellom fosterforeldre og fosterbarnet. Det henvises til at bruken av aksept kan være avgjørende for at barnet vil knytte god relasjon til fosterforeldrene. I artikkelen defineres aksept til å vise forståelse for barnets indre liv, barnets følelser og tanker uten å forsøke å forandre dem. Det innebærer også å akseptere barnets erfaringer og bakgrunn. Videre kan aksept innebære å styrke barnets egenskaper og motivere og oppmuntre dem i vanskelige situasjoner. Artikkelen bygger likeså på verdien av at fosterforeldrene hjelper barnet med å

føle seg verdsatt ved å gi barna ros og oppmuntring. Å tilbringe tid sammen med barna og da særlig etter at barnet har hatt en vanskelig tid kan hjelpe barnet til å føle seg verdsatt og elsket.

Artikkelen viser at traumatiserte barn trenger veiledning og hjelp til å forstå sine egne følelser. Fosterforeldrenes evne til mentalisering trekkes frem som avgjørende i møte med traumatiserte barn. Fosterforeldrene kan sammen med veiledere hjelpe traumatiserte barn til å forstå hvorfor barna ikke kan bo hjemme og sette ting i en forståelig kontekst for barna. Dette kan hindre at barna tar på seg skyld og ansvar som ikke har noen hensikt for barnet.

Fosterforeldrenes betydning for traumatiserte barn er fortsatt under forskning. Når fosterforeldre snakker med barna og hjelper dem med å sette ord på følelser og gjenkjenne følelser hos seg selv og andre, kan det være begynnelsen for ny utvikling. Ifølge artikkelen bør veiledning og faglig ressurser settes inn for å hjelpe fosterforeldre i det miljøterapeutiske arbeidet som utføres mellom fosterforeldre og traumatisert barn.

4.2 Artikkel 2: Traumebevisst omsorg – ett skritt frem og to til siden.

Årstall: 2020

Forfatter: Per Lorentzen

Publisert: Tidsskriftet Norges Barnevern

Datagrunnlag: Per Lorentzen er utdannet psykolog og ansatt ved OsloMet. Han har gitt ut flere fagbøker knyttet til blant annet kommunikasjon og språklighet hos barn og voksne med nedsatt funksjonsevne.

Artikkelen stiller noen kritiske spørsmål angående bruken av begreper innenfor de teoretiske rammene traumebevisst omsorg (TBO) bygger på. Forfatteren av artikkelen stiller seg noe undrende til om begreper som komplekse traumer, toleransevinduet, reguleringsvansker, overlevelseshjernen og hypoaktivering, egentlig blir benyttet for å forklare alle sider ved et barns måter å utrykke seg på. Artikkelen støtter intensjonen om å gi barn som har vært utsatt for omsorgssvikt en bedre hverdag. Det er ikke selve arbeidet for å bedre traumatiserte barns hverdag som artikkelen retter søkelyset mot, snarer begrepsbruken og koblingen til metaforen om hjernens (amygdala) autonome fungering framkalt barnets psyke. Videre pekes det på om

miljøterapeuter som jobber med barn ikke ser barnet som barnet først, men som en oppgave som må løses ved hjelp av faglig forståelse og tilnærming. Artikkelen spekulerer i om det å hele tiden fokusere på et tilbakeskuende blikk for å forstå barnet, faktisk kan ende opp med å miste troen på endring hos barnet.

Dessuten ser artikkelen på barnets naturlige utvikling og barnets behov for nærhet og samspill med andre. Det som kommer frem er at om utviklingen har stoppet opp som følge av traumer etter omsorgssvikt, kan denne igangsettes best gjennom aktiviteter sammen med andre.

Videre kommer det frem at å være sammen med det traumatiserte barnet og dele følelser med barnet er den beste måten for å hjelpe barn til positiv utvikling. Faren ved TBO kan være at det settes for stort fokus på barnets mangler og manglende ressurser. Miljøterapeuter som jobber med traumatiserte barn, kan ende opp med å lete etter mangler ved barnet som følge av barnas tidligere opplevelser. Konsekvensene kan dermed bli at de som jobber med traumatiserte barn ikke ser barnets egne evner og ressurser, men alt blir forklart og forstått utfra barnets tidligere opplevelser. Miljøterapeuten jobber utfra tanken om at barnets atferd kan knyttes til tidligere hendelser og dermed blir barnet hele tiden analysert og atferden knyttes til tidligere hendelser og ikke som en naturlig del av utviklingen til barnet.

Gjennom teorien er TBO lett forståelig. Det ligger klare faglige føringer for hvordan man skal møte og forstå traumatiserte barn. I artikkelen stilles det spørsmål til hvordan teorien blir gjennomført i det praktiske arbeidet med traumatiserte barn. Artikkelen advarer mot at det ligger makt i teori og at teorien kan ende opp som ideologier. Teori og praksis er ikke alltid lett å forene og dermed er faren for at det menneskelige forsvinner. Miljøterapeuten jobber utfra en mal hvor det er lite rom for sunn fornuft, skjønn og selvstendige vurderinger i krevende situasjoner med det traumatiserte barnet. Artikkelen spør om det er realistisk at alle som har en tett relasjon med traumatiserte barn skal kunne forstå hjernens nervesystem.

Et annet interessant dilemma er kravet til kontroll på egne følelsesreaksjoner for de som jobber tett på traumatiserte barn. Artikkelen stiller seg undrende til om det er riktig å stille krav til at fagpersoner skal holde følelsene sine i sjakk i møte med traumatiserte ungdommer, eller om det er noe i teorien eller de politiske føringene som må under lupen? Artikkelen spør om det mangler faglige refleksjoner knyttet til denne problematikken.

Det konkluderes med at nøkkelen er at de som jobber tett på traumatiserte barn må lære seg å tilpasse seg barnets samspill. Å se barnet for barnets naturlige atferd og behov, og ikke barnet

med traumer som må behandles. Den naturlige utviklingen kan bli forstyrret om hjelperne ser en løpsk amygdala som må forstås og ikke det gråtende barnet som trenger omsorg og trøst.

4.3 Artikkel 3: Kroppsliggjorte omsorgspraksiser på omsorgsinstitusjon.

Årstall: 2017

Forfatter: Cecilie Basberg Neumann

Publisert: Tidsskriftet Norges Barnevern

Datagrunnlag: Artikkelen er basert på 20 feltobservasjoner. Ved en omsorgsinstitusjon i Norge ble samhandlingen mellom barn og miljøterapeuter observert i tre til fire timer hver gang. Det innebærer også tre deltakelser på personalmøter, samt kvalitative intervjuer med åtte miljøterapeuter. Tre av miljøterapeutene ble intervjuet to ganger. Disse intervjuene varte fra en og en og en halv til to timer. Ingen barn ble intervjuet i denne undersøkelsen.

Denne artikkelen ser på den kroppslige betydningen for miljøterapeutens omsorgsutøvelse overfor små barn som bor på omsorgsinstitusjoner. Hensikten med artikkelen er å se på hvordan omsorg utøves på institusjon og hvordan den fysiske kontakten mellom barnet og miljøterapeuten utfolder seg.

Funnene i artikkel viser at omsorg og brukermedvirkning på institusjoner handler om noe mer en husmøter, at barn blir inkludert i saken sin, at barna får informasjon om sin egen helse eller at de får bli med å bestemme hva de ønsker å ha i matpakken sin. Det er miljøterapeutenes sensitive tilnærming til barnas behov og å se barnet som kommer frem. Balansen mellom hva barnet selv ønsket, og hva miljøterapeutene selv mente at barna trengte ble finurlig flettet sammen. Det innebærer at miljøterapeuten fokuserte på hva barna ønsket å gjøre i fritiden sin, hvilke aktiviteter man skulle finne på i helgene. Videre funn viser at miljøterapeutene evnet å opptre med ro, varme, de delte humor sammen med barna og ikke minst evnet miljøterapeutene å være fleksible. Denne balansen mellom struktur og en viss kontinuitet ble allikevel ikke overkjørt av miljøterapeutens vilje til å innordne seg barnas ønsker til en viss grad. Det vil si at det var struktur i tidspunkter for måltidene og leggetider samt oppfølging av fritidsaktiviteter. Men det ble gjennomført med sensitive og varme miljøterapeuter.

Miljøterapeutenes evne til å tåle barnets utagering ble videre fremlagt som av stor betydning for å trygge traumatiserte barn. Voksne som ikke lar seg bli provosert eller trigget i situasjoner hvor barna testet ut grensene, kan være en viktig faktor i dannelsen av en trygg relasjon. Det innebærer at de voksne er trygge på seg selv og at de klarer å opptre på en stabil måte selv om barna truer med å kaste ting eller er avvisende. Ifølge artikkelen vil dermed barna oppleve at de voksne tåler hele dem.

I forhold til det fysiske nærværet mellom miljøterapeutene og barna, fremkommer det at kroppen spiller en vesentlig rolle for å skape trygghet rundt barna. Miljøterapeutene beskriver hvordan de må være trygge på seg selv og ikke minst trygge på sin egen kropp. Det innebærer at miljøterapeuten er bevisst på hvordan de går, og beveger kroppen sin. Noen barn kan være sensitive for brå bevegelser som følge av å ha vært utsatt for eller vitne til vold, og da opptrer miljøterapeuten med rolige bevegelser for å unngå å skremme barna. Miljøterapeutene bruker kroppen som et redskap når de rommer barna. For eksempel ble det observert at det å sitte i fanget til en voksen skapte en rolig atmosfære for et barn som kom hjem fra skolen. Å sitte på fanget og bli sett på og lyttet til samtidig som en voksen stryker med en omsorgsfull hånd over ryggen til barnet, kan styrke det sosiale samspillet mellom traumatiserte barn og miljøterapeuten. I leken blir også den fysiske kontakten mellom barnet og miljøterapeuten styrket i den grad at den voksne er deltakende og inkluderer både kroppen sin og kobler på oppmerksomheten sin til barnet.

4.4 Artikkel 4: Fosterbarns kontakt med psykiske helsetjenester. Hvem får hjelp, og hvorfor?

Årstall: 2018

Forfatter: Aurora Bratterud Helgesen, Tora Standal-Knutsen, Marit Larsen og Stine Lehmann

Publisert: Tidsskriftet Norges Barnevern

Datagrunnlag: Det ble benyttet datamaterialet fra tidligere forskningsprosjekt, samt deltakere fra 63 kommuner fordelt på fem fylker i opptaksområdet til Barne-, og ungdoms- og familieetaten region sør (Bufetat Sør). Videre ble 396 fosterforeldre invitert til å bli med i forskningsprosjektet, hvorav 279 deltok. 155 fosterbarn mellom 6 og 12 år har også deltatt i undersøkelsen.

Undersøkelsen viste at 64,5 % av fosterbarna hadde historikk fra hjelpeinstanser som PHBU (Psykisk helsevern for barn og unge) og/eller PPT. Funn viser at fosterbarn i større grad en andre barn sliter med psykiske lidelser. Videre fremkommer det at fosterforeldrene evne til å fange opp fosterbarnas psykiske utfordringer, kan være avgjørende for hvilken hjelp fosterbarna får for sine lidelser. Fosterbarn har i stor grad vært utsatt for ulike former for omsorgssvikt, seksuelt misbruk og psykisk syke foreldre, noe som kan knyttes til kontakten med spesialisthelsetjenesten. Det er positivt at fosterbarn får den hjelpen de trenger for å komme seg videre og det kommer frem at fosterforeldrene spiller en vesentlig rolle for at fosterbarn skal få den hjelpen de trenger for å fremme positiv utvikling. Denne hjelpen krever samhandling og tett dialog mellom instansene for å sikre best mulig hjelp til fosterbarna.

Fosterforeldrene vilje og forståelse for hjelpens betydning for traumatiserte barns tilgang til hjelpeapparatene ser dermed ut som av stor betydning. Det trekkes frem at fosterforeldre får dra-hjelp gjennom deltakelse på Pride-kurs som et ledd i veiledning som kommende fosterforeldre. Gjennom Pride-kurs får fosterforeldre en grundig innsikt i årsaker bak barns atferd og betydningen av å ha vært utsatt for vanskelige opplevelser. Denne kunnskapen kan ifølge undersøkelsen være årsaken til at fosterforeldre har et økt fokus på å sikre at fosterbarna får den hjelpen de har behov for.

5. Drøfting

5.1 Likheter og ulikheter i artiklene

Som tidligere beskrevet er artiklene fra fagfelleverderte tidsskrifter. Artiklene har sitt utspring fra både kvalitative, kvantitative og litteraturstudie. Alderen har variert fra samtale med fosterbarn i alderen 6-12 år, til voksne miljøterapeuter og fosterforeldre i voksne aldre. I den engelske artikkelen er forskningen hentet fra 18 fosterforeldre. Jeg har valgt å ta med artikler med forskningsmateriale fra både spørreskjema for å kartlegge hvilke fosterbarn som får hjelp til psykisk heletjenester og observasjon og samtale med miljøterapeuter ved en statlig institusjon. Litteraturgjennomgangen skiller seg noe ut fra de andre artiklene, på grunn av at det ikke henvises til konkrete forskning med informanter, men tatt utgangspunkt i erfarings basert kunnskap til en profesjonsutøver og forsker ved OsloMet.

5.2 Forsterkede fosterhjem kontra miljøterapeutisk arbeid ved barneverninstitusjoner

Jeg har ikke gått inn i forskjellene på det å være fosterforeldre og profesjonelle miljøterapeuter når jeg skal drøfte hva som kan fremme positiv utvikling hos traumatiserte barn. Jeg mener allikevel at fosterforeldre vil kunne møte på noe av den samme problematikken som miljøterapeuter ved barnevernsinstitusjoner. Både fosterforeldrene og miljøterapeuten vil være i tett relasjon med barna gjennom hverdagen og over lang tid. Dette med utgangspunkt i beskrivelsen om familiehjem som skal være et hjem for barn og unge med særlige behov som går ut over det andre fosterbarn normalt har (Sundt, 2016, s. 68). Begrunnelsen min er parallell i måten fosterforeldre og miljøterapeuter tilnærmer seg barna og måten de begge legger til rette for å fremme positiv forandring og utvikling hos barna (Lillevik et al., 2020, s. 110). Videre beskrives det at i familiehjemmene må en av fosterforeldrene ha minimum treårige relevant utdanning på høyskole- eller universitetsnivå, selv om det kan gjøres individuelle vurderinger hos fosterforeldre som kan kompensere for den formelle utdanningen (Sundt, 2016, s. 69). På bakgrunn av dette er jeg av den oppfatningen at både fosterforeldre og miljøterapeuter har behov for noe av den samme kunnskapen for å hjelpe traumatiserte barn.

5.3 Diskusjon

I denne delen skal jeg se på hva det er konkret som kan være til hjelp i møte med traumatiserte barn. Barn som har vært utsatt for traumatiserte hendelser vil ofte ha en unormal atferd i forhold til andre barn. De kan oppleve frykt der ingen andre ser fare, eller de kan ha en manglende tillitt til voksne. Det kan by på uforutsette utfordringen for fosterforeldrene i møte med disse barna. Så hvilke ferdigheter bør fosterforeldre ha i møte med barna for å fremme positiv utvikling? Jeg vil også diskutere betydningen av kunnskap til fosterforeldrene, samt hvordan Bufetat kan tilby veiledning til fosterforeldrene for å styrke kompetansen til fosterforeldrene. Til slutt ønsker jeg å se på hvordan kunnskapen om traumer hos barn kan være både redningen og fallgraven i relasjonen mellom barna og fosterforeldrene.

5.4 Magien i møte mellom traumatiserte barn og trygge voksne

Christopher Harkness (2019) starter sin artikkel med å belyse betydningen av å danne god relasjon mellom fosterbarn og fosterforeldrene. Videre legges det vekt på at tre grunnleggende prinsipper som trygghet, tillit og kjærlighet må være til stede for at barn skal

danne relasjon med fosterforeldrene. Det som er tråden i artikkelen, er fosterforeldrene evne til å skape den relasjonen til barna som er nødvendig for å tilfredsstille disse tre grunnleggende behovene til barn. Spesielt traumatiserte barn har et stort behov for å danne trygge relasjoner, da de ofte har vært utsatt for turbulente og utrygg tilknytning til sine omsorgspersoner. Som det kommer frem i teoridelen, vil barn som har vært utsatt for omsorgssvikt og vold ha behov for å bygge ny tillit til mennesker (Sundt, 2016, s. 403). Dette er viktig for å kunne snu en destruktiv utvikling. Fosterforeldrenes håndtering av utagerende atferd kan spille en rolle i dannelsen av relasjonen. Barn som har vært utsatt for omsorgssvikt og opplevd svikt, vil i stor grad kunne teste fosterforeldrenes troverdighet gjennom en avvisende holdning til fosterforeldrene. Fosterforeldre som klarer å forholde seg rolige og ikke selv bli trigget av fosterbarnets atferd, kan være en trygghet for fosterbarna som igjen kan lede til endring i barnets tankemønstre (Lillevik et al., 2016, s. 192). Det samme nevnes i artikkel til Cecilie Basberg Neumann (2017) som også legger vekt på betydningen av de voksnes evne til å stå i stormene sammen med de traumatiserte barna.

Hva betyr det egentlig å stå i stormen av utagerende atferd? Når de voksne ikke blir avvisende etter trekker seg unna barnet som viser sinne eller aggresjon, forteller det indirekte til barnet at de voksne bryr seg selv om barnet ikke oppfører seg slik som forventet. Dette er interessant når en skal belyse hvordan fosterforeldre kan møte traumatiserte barn for å fremme positiv utvikling. Å være en trygg base for traumatiserte barn innebærer som sagt å være til stede for barnet og være sensitiv for barns behov. Både Neumann (2017) og Harkness (2019) legger altså vekt på betydningen av at de voksne som jobber tett på traumatiserte barn må være trygge på seg selv og ikke la seg bli provosert av atferden til barna. Å tilbringe tid sammen er også et felles argument i de to overnevnte artiklene for å skape en god relasjon mellom den voksne og barnet. Spesielt Harkness (2019) poengterer at fosterforeldrene i artikkelen fremhevet betydningen av å tilbringe tid sammen med barnet etter at barnet har hatt en utfordrende og utagerende oppførsel. Det vil si at om barnet har hatt en vanskelig tid med utagerende atferd, sier fosterforeldrene at det er viktig å tilbringe tid sammen med barnet. Da vil barnet få bekreftelse fra fosterforeldrene om at de liker dem til tross for at barnet ikke har oppført seg som forventet. Her kan individuell veiledning til fosterforeldrene spille en viktig rolle. Hvis vi tenker oss at fosterforeldrene har fått innsikt og forståelse for hvordan traumer kan utspille seg hos barn, er det lettere for de kommende fosterforeldrene å se for seg hvordan de selv vil reagere i møte med barna (Bunkholdt, 2017, s. 175). Et eksempel kan være at fosterforeldre som selv har opplevd å være vitne til vold i oppveksten, kan i møte med et barn

som i sinne og frustrasjon kaster gjenstander etter andre, selv bli trigget og dermed kan den voksne gjøre ting for å stoppe barnet på en uhensiktsmessig måte. Ergo går den voksne selv rett i følelsene sine, uten å være den trygge voksne som barnet har behov for (Golding, 2010, s. 87). Som Sjøftedal (2018) har beskrevet, er det i hverdagen den gode kontakten og relasjonen etableres mellom traumatiserte barn og trygge voksne (Sjøftestad, 2018, s. 269). Viktigheten av å skape gode relasjoner til trygge voksne blir bekreftet av barn og unge som tidligere har bodd i fosterhjem. Det blir fremhevet at det i tillegg til gode relasjoner med voksne, er også god omsorg og opplevelsen av å få kjærlighet positive erfaringer tidligere fosterbarn har opplevd som positivt i møte med fosterhjem (Sundt, 2016, s. 34)

5.5 Å være sensitiv i samtalen med barnet

Kan fosterforeldrene møte traumatiserte barn gjennom åpen og informativ kommunikasjon med barnet om konsekvensene av å ha vært utsatt for vold i barndommen? Å møte traumatiserte barn for å fremme positiv utvikling, handler også om kommunikasjon. I artikkelen til Harkness (2019) legger fosterforeldrene til at det er viktig å snakke med barna. Det blir begrunnet med at det oppleves enklere for barna å forstå det som skjer rundt dem om de voksne prater åpent med dem. Fosterforeldrene opplevde at barn hadde behov for å vite hvorfor de ikke kunne bo hjemme hos sine biologiske foreldre. En fostermor opplevde det som godt for barnet når hun forklarte at foreldrene var glade i barnet, men at foreldrene ble syke når de brukte narkotika. Likeså ble det poengtert at det var viktig for barna at fosterforeldrene snakket respektfullt om barnas biologiske foreldre. Man kan tenke at barnet trenger å forstå sin egen situasjon. Gjennom åpne engasjerte fosterforeldre kan barnet få hjelp til å sette ord på følelsene sine og snakke om vanskelige ting. Her vil jeg argumentere for at når barnet får forståelse for hvorfor mor eller far ikke kan ta vare på dem, kan barnet få hjelp til å ta bort skyldfølelse og tabuer som ofte følger i kjølvannet av å måtte flytte fra sine biologiske foreldre. Hjelp barnet til å sette ord på følelsene sine og dermed hjelpe barnet til å forstå at det ikke er barnet skyld at ting ikke fungerte hjemme. Denne påstanden knytter jeg til teorien om barns behov for trygg tilknytning for ikke å utvikle negative tanker om seg selv som at de ikke er verd noen ting og at det er noe galt med dem selv (Golding, 2010, s. 37, s. 38).

Å snakke med barnet om hva som faktisk skjer når barnet plutselig reagere med frykt kan også bidra til en bredere forståelsen rundt barnets atferd. Jeg er av den meningen at fosterforeldrene kan benytte seg av tegningen som vist i teoridelen om traume, se Figur 1.,

som viser hvordan den traumatiserte hjernen kan styre seg selv. Fosterforeldrene kan sammen med fosterbarnet diskutere og snakke om tegningen, og her kan fosterforeldrene være åpne for eventuelle spørsmål fra fosterbarnet (Nordanger & Braarud, 2017, s. 173, s. 174). Likså mener jeg at samtalen bør foregå ved et tidspunkt hvor man har god tid til å reflektere sammen, og være åpen for at barnet kan ha behov for å stille spørsmål i etterkant av samtalen. Ikke minst er nøkkelen å ha den gode samtalen når barnet er innenfor toleransevinduet sitt, og ikke når barnet er stresset og viser smerteutrykk. Å opptre sensitivt i møte med et traumatisert kan for eksempel være å snakke med barnet om hvorfor barnet ikke får til å sove om lyset på rommet er av. Om barnet ikke vil fortelle hvorfor lyset må være på, vil jeg påstå at sensitive fosterforeldre lar barnet selv få bestemme om lyset skal være på eller ikke. Her kan fosterforeldrene snakke sammen med barnet for å forsøke å finne kjernen i hvorfor barnet er redd for å sove uten lyset på. I samtale med barnet kan fosterforeldrene finne ut hva som er årsaken til barnets redsel som igjen kan lede til at barnet gjennom forståelse kan overkomme frykten for å sove uten lyset på. Fosterforeldrene kan vise forståelse for barnets behov, selv om fosterforeldrene ikke er av den samme oppfatningen. Ifølge Harkness (2019) er det å akseptere barnets følelser og tanker uten å forsøke å forandre dem. Når fosterforeldrene aksepterer at barnet ønsker å sove med lyset på vil barnet dermed kunne få en opplevelse av aksept som igjen kan skape tillit hos barnet. La barnet få tid til å bli trygg i sitt nye hjem, men være tydelig på at man er åpen for å snakke om vanskelig ting. Når fosterforeldre selv våger å være åpne om følelser kan det styrke barnets opplevelse av at det å vise følelser er akseptert. Dette er dessuten en egenskap hos fosterforeldrene som bør vektlegges i rekrutteringen av fosterhjemmet (Bunkholdt, 2017, s. 93).

5.6 Fallgruven i møte med traumatiserte barn

Det er liten tvil om at det er viktig at fosterforeldrene møter traumatiserte barn med en sensitiv og raus tilnærming. Men kan det bli for mye av det gode?

Per Lorentzen (2020) stiller seg undrende til om bruken av begrepet TBO i møte med barn kan resultere i at alt ved barnet blir tolket og analysert utfra at barnets atferd skyldes amygdalas reaksjon. Det vil si at han frykter at det er hjerne som kommer i fokus og at miljøterapeuter blir for sentret rundt det å forstå hjernen. Dermed kan barnet bli glemt. Den naturlige utviklingen og det naturlige samspillet mellom barnet og den voksne forsvinner. For eksempel sier Per Lorentzen (2020) at det er helt vanlig at barn ikke vil legge seg på kvelden.

Dette er ikke noe som bare gjelder traumatiserte barn. Men i møte med traumatiserte barn kan denne handlingen bli tolket som at barnet er utenfor toleransevinduet sitt på grunn av tidligere erfaringer. Dermed kan man risikere at helt naturlige reaksjonsmønstre blir til handlinger som følge av hendelser barnet har blitt utsatt for, også når det egentlig er en helt naturlig reaksjon. Om man ser dette overført til fosterforeldrene kan de sende signaler om at barnet er skadet og ubevisst miste troen på barnets naturlige utvikling. Her vil jeg argumentere for at fosterforeldrene evner å være tålmodige i møte med traumatiserte barn. Det vil si at fosterforeldrene må evne å ta tiden til hjelp og ha realistiske forventninger til barnet, samt la barnet utvikle seg naturlig (Bunkholdt, 2017, s. 91). For det første er jeg av den oppfatningen at mye av den tapte utvikling kan tre frem naturlig etter hvert som barnet får trygge rammer rundt seg i fosterhjemmet (Nordanger & Braarud, 2017, s. 78). For det andre må som sagt fosterforeldrene være klar over at dette arbeidet kan ta lang tid. Det er her kunnskapen om traumatiserte barn spiller en nøkkelrolle for fosterforeldrene. Det er ikke bare barna om har behov for å forstå hva som skjer, det samme må fosterforeldrene om de skal klare å hjelpe barna. Sist, men ikke minst, er jeg av den oppfatningen at fosterforeldre har stort utbytte av dyktige veiledere som sammen med fosterforeldrene kan stille seg undrende og nysgjerrige på fosterbarnas utvikling (Bunkholdt, 2017, s. 176).

5.7 Fosterforeldrenes betydning for fosterbarns kontakt med psykiske helsetjenester

For å hjelpe fosterbarn til en positiv utvikling, er det i noen tilfeller ikke nok med hjelp fra fosterforeldrene alene. Selv om fosterforeldrene får hjelp via veiledning gjennom Bufetat eller andre profesjoner, tenker jeg at det er urimelig å forvente at de i alle tilfeller kan ha nok kunnskap til å hjelpe fosterbarna. I undersøkelsen fra 2018 ble det satt fokus på fosterbarns bruk av psykiske helsetjenester (Helgesen et al., 2018). Funn fra denne undersøkelsen viser at fosterforeldrene har betydning for hjelpen fosterbarna får fra psykisk helsetjenester.

Fosterforeldrenes kunnskap om kjennetegn på psykiske vansker kan være en årsak til at fosterbarn i større grad en andre barn får hjelp fra psykisk helsetjenester (Helgesen et al., 2018). Når fosterforeldrene har kunnskap om vanskene som stopper utviklingen hos traumatiserte barn, er det grunn til å tro at de også forstår selv når barnet trenger hjelp. Dermed vil fosterforeldrene forså sine egne begrensninger og søke hjelp til barnet, og støtte opp barna i møte med psykisk helsevern. Fosterforeldrene kan sørge for at fosterbarna møter til oppsatt time og ha en positiv innstilling til hjelp fra andre instanser overfor barnet. Med det

mener jeg at fosterforeldrenes positive tilnærming til psykisk helsevern kan medvirke til at fosterbarna får den hjelpen de trenger.

5.8 Konklusjon

Formålet med oppgaven min var å drøfte problemstillingen «hva kjennetegner traumatiserte barn og hvordan kan forsterkede fosterhjem fremme positiv utvikling?». Jeg har gjennom teorien og selvvalgte artikler fått bekreftet mine antakelser om at det ikke er fosterforeldrene alene som gjør jobben for å fremme positiv utvikling hos traumatiserte barn. Med det mener jeg at det er i samarbeid med andre faglige instanser kunnskap videreformidles, og gjennom samarbeid kompetansen for å fremme positiv utvikling hos traumatiserte barn oppstår. Fosterforeldrene kan ikke klare å snu destruktiv atferd alene, de trenger å få god opplæring og veiledning av faglige profesjoner. Bufetat kan være en støttespiller som gir støtte og oppmuntring når hverdagen oppleves som vanskelig i fosterhjemmet. Selv om at det er ønskelig at forsterkede fosterhjem har treårig relevant utdanning, vil jeg allikevel argumentere for nødvendigheten av god opplæring og forståelse for hva det faktisk innebærer å være fosterforeldre for traumatiserte barn. Teori og praksis henger ikke alltid sammen i møte med traumatiserte barn. Da kan det være betryggende for fosterforeldrene å ha en samtalepartner som de kan reflektere sammen med.

Som det fremkommer i innledningen har mange barn som bor i fosterhjem omfattende psykiske helseutfordringer. Godt samarbeid mellom fosterforeldre og instanser som blant annet barnevernet og psykisk helsevern går hånd i hånd for å hjelpe traumatiserte barn. Gjennom litteraturstudien har jeg dessuten fått styrket min oppfatning om at fosterforeldrene må besitte noen særskilte egenskaper for å klare å hjelpe traumatisert barn. Teorien jeg har benyttet i denne oppgaven er tydelig på at traumatiserte barn trenger å bli møtt av sensitive og trygge omsorgspersoner. Omsorgspersoner som klarer å se barnet bak atferden, som klarer å stå i avvisning uten å avise tilbake. Når det er sagt er jeg av den oppfatning at ingen fosterforeldre er supermennesker, men vanlige foreldre som er i stand til å gi god omsorg til andres barn. Nettopp derfor vil jeg påstå at de trenger god veiledning og et godt støtteapparat rundt seg.

I denne oppgaven har jeg kommet frem til at kunnskap om traumer er essensielt i møte med traumatiserte barn for å fremme positiv utvikling. Med kunnskapen om traumer vil

fosterforeldrene ha bedre forutsetninger for å forstå årsaken til barns atferd, og se barnet i lys av det å ha vært utsatt for omsorgssvikt og vold. Trygg Base-modellen kan være et verktøy for fosterforeldrene for å styrke tilknytningen til fosterbarna. Grunnleggende egenskaper hos fosterforeldrene bør derfor være at de er i stand til å tilegne seg kunnskapen om den traumatiserte hjernen og evner å se barnet bak den vanskelige atferden. Videre egenskaper hos fosterforeldrene som å være villige til å bruke hele seg i møte med traumatiserte barn, både kroppen i fysisk lek, være følelsesmessig tilgjengelig, og ikke minst egenskaper som å være trygg på seg selv og makte å stå i avvisning. Likeledes bør fosterforeldrene være bevisste på at hjernen til barn er i stand til endring, og dermed la barnet utvikle seg i sitt tempo. Å være åpen for veiledning er i tillegg egenskaper hos fosterforeldrene som kan være til hjelp for barnevernet i rekrutteringen av fosterhjem. Gjennom PRIDE-kurs kan Bufetat sørge for opplæring og veiledning om hva som kreves av fosterhjemmet for å hindre at fosterbarn opplever nederlag i det å måtte flytte fra fosterforeldre som ikke makter å stå i stormene.

Fosterbarn trenger trygge og positive omsorgspersoner som har tro på dem og som er villige til å la barna få tid til å bygge en solid relasjon til dem. Det vil si at fosterforeldrene fungerer som støttespillere som genuint ønsker at barna skal lykkes til tross for tilbakefall og til tider urasjonell atferd. Det er fosterforeldrene som gjør mye av arbeidet, men det er barnets livskvalitet som til syvende og sist er det viktigste. Traumatiserte barn trenger å bli møtt av fosterforeldre som ikke gir opp selv i tunge og vanskelige tider, men som trygt holder hånden selv i den verste stormen.

Det finnes ikke vanskelig barn, bare barn som har det vanskelig (Tønnessen, 2016).

6. Litteraturliste:

*= selvvalgt pensum. Totalt 1470 selvvalgte pensumsider, inkludert fire selvvalgte artikler.

Behandling av kompleks PTSD: Stabilisering eller eksponering? (2019, juni 28). NKVTS.

<https://www.nkvts.no/aktuelt/behandling-av-kompleks-ptsd-stabilisering-eller-eksponering/>.

Bunkholdt, V. (2017). *Fosterhjemsarbeid fra rekruttering til tilbakeføring*. Gyldendal akademisk.

Bunkholdt, V., & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Gyldendal Akademisk.

Brandtzæg, I., Torsteinson, S., & Øiestad, G. (2020). Hva er tilknytning? Norsk Psykologforening.

<http://www.psykologforeningen.no/publikum/informasjonsvideoer/videoer-om-livsutfordringer/hva-er-tilknytning>

De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2018). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Forskningsetikk.

<https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/>.

Fløistad, B. (2020). FNs konvensjon om barns rettigheter. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 37(1), 46–58. idunn.no. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2020-01-05>

Golding, K. S. (2010). *Styrk barnets tilknytning: Rødder og vinger til adoptiv- og plejebørn*. Dansk Psykologisk Forlag., Kap. 1-17, ss. 29-289.

Gulbrandsen, L. M. (2017). *Oppvekst og psykologisk utvikling* (2. utgave). Universitetsforlaget., s. 160, s. 150.

Harkness, C. (2019). Towards an understanding of the ‘therapeutic’ in foster care: An exploration of foster carers’ capacities to help heal children with trauma. *Children Australia*, 44(2), 65–72. <http://dx.doi.org.ezproxy.uis.no/10.1017/cha.2019.23>. *

Helgesen, A. B., Standal-Knutsen, T., Larsen, M., & Lehmann, S. (2018). Fosterbarns kontakt med psykiske helsetjenester. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 95(02–03), 144–161. <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2018-02-03-06>. *

Hertz, S., & Glomnes, J. J. (2011). *Barne- og ungdomspsykiatri nye perspektiver og uante muligheter*. Gyldendal akademisk., Kap. 11-32, ss. 92-266. *

Kjøbli, J. (2017). *Å mestre det vanskelige individrettede intervensjoner for barn og unge*.

- Gyldendal akademisk. Kap. 1-2, ss. 11-60. *
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko skadelige omsorgssituasjoner*. Gyldendal akademisk., Kap. 2, ss. 75-155, Kap 6-8, ss. 275-361. *
- Likestillingsdepartementet, B. (2017, mars 31). *Prop. 73 L (2016–2017)* [Proposisjon]. Regjeringen.no; regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-73-1-20162017/id2546056/>.
- Lillevik, O. G., Edvardsen, O., & Mevik, K. (2016). *Vold mot barn teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger*. Gyldendal akademisk., Kap. 1, ss. 18-34. Kap 11, ss. 186-204. *
- Lillevik, O. G., Landmark, B., & Stokvold, Ø. (2020). *Miljøterapi i barnevernsinstitusjoner, Juridiske, teoretiske og praktiske perspektiver*. Vigmostad & Bjørke AS.
- Lorentzen, P. (2020). Traumebevisst omsorg – ett skritt frem og to til siden. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 97(02), 146–161. <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2020-02-06>. *
- Neumann, C. B. (2017). Kroppsliggjorte omsorgspraksiser på omsorgsinstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(02), 96–109. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-02-03>. *
- Nordanger, D. Ø., & Braarud, H. C. (2017). *Utviklingstraumer regulering som nøkkelbegrep i en ny traumepsykologi*. Fagbokforlaget.
- Støren, I. (2013). *Bare søk! : Praktisk veiledning i å gjennomføre litteraturstudie*. Cappelen Damm.
- Sundt, H. (2016). *Fosterhjemshåndboka*. Kommuneforl., ss. 31-538. *
- Svartdal, F. (2021). Fagfelleevaluering. I *Store norske leksikon*. <http://snl.no/fagfelleevaluering>. *
- Søftestad, S. (2018). *Grunnbok i arbeid med seksuelle overgrep mot barn*. Universitetsforlaget., Kap. 2-9, ss. 41-198. *
- Sør, R. (2015). *De tre pilarene i traumebevisst omsorg—RVTS Sør*. Hentet 8. mars 2021, fra <https://rvtssor.no/aktuelt/294/de-tre-pilarene-i-traumebevisst-omsorg/>. *
- Sør, R. (2015, a.). *Hjerne-opplysning for barn—RVTS Sør*. <https://rvtssor.no/aktuelt/33/hjerne-opplysning-for-barn/>. *
- Tønnessen, L. B. H. (2016). *Å velge det varme blikket inspirasjon, mot og håp til dagens foreldre*. Kommuneforl. *
- Aadnanes, M. (2020). *Vold mot barn og unge i nære relasjoner*. Gyldendal Akademisk., Kap 2, ss. 31-57. *